

پندنامہ

تصحیف
حضرت شیخ فرید الدین عطار دہلوی رحمہ اللہ

ترجمہ
مولانا بشیر احمد سیالوی
پہلے اسلامیہ یونیورسٹی (پب۔ ڈی)

ملکِ تہذیبِ قادریہ، لاہور

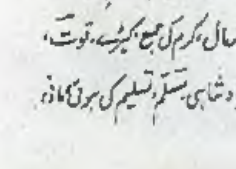
پند نامہ

تصنیف : حضرت شیخ فرید الدین عطار رضی اللہ تعالیٰ عنہ

تمشیہ : مولانا بشیر احمد سیالوی جامعہ اسلامیہ رضویہ (چک سواری)

مکتبہ قادریہ: لاہور

اگست ۱۹۷۸ء

لے وہاں منہ فاقہ بھوک باز کھڑا رہا کہ پوشیدہ پہنا سوا سنجاب پہلا
 دن کسود ایک سالو سے جس کی سیاسی مانی کمال

سے پرستین بناتا ہے۔
 کی کمال کو کچھ سنجاب کہتے ہیں۔
 سترہ لوشی کی قسم کا ایک باور
 جس کی کمال صرف سیاسی مانت
 ہوتی ہے اس کی کمال کو کچھ کو
 کہتے ہیں جس سے پوشیدہ بنانا
 جاتا ہے۔ جتنے سنگ تھوڑے فاصلے
 میں توں محض عمری میں مشہور
 کتاب پہلا حرف مفتوح یا کسکو
 کم نہیں والا نرم و لطیف کچھ
 کچھ کہتے ہیں کہ ایک قسم
 توری ذات
 بستہ
 برن کی طرح
 ہندو طرز پہلا

اس کے رائج و نعمت میدہ
 اس کے راز و صد ہمایاں دہ
 اس کے برتخت با صد عز و ناز
 اس کے پوشیدہ سنجاب و سمور
 اس کے برتخت کخاب و رخ
 طرفہ یعنی جہاں برہم زند
 آنکھ بامریغ ہوا مایہی دہ
 بے پدر فرزند پیدا او کند
 مردہ صد سالہ راجے می کند
 صانع کز طیں سلاطیں می کند
 از زمین خشک رو بیاںد گیاہ
 بیج کس در ملک او انباز نے

دیگرے رائج و رحمت میدہ
 دیگرے در حسرت ناں جاں دہ
 دیگرے کردہ دہاں از فاقہ باز
 دیگرے خفتہ بر ہتہ در تنور
 دیگرے برخاک خواری بستہ رخ
 کس نمی آرد کہ آنجا دم زند
 بندگاں را دولت و شاہی دہ
 طفل را در ہمد گویا او کند
 ایں بجز حق دیگرے کے می کند
 نجم را رجم شیاطیں می کند
 آسمان را بے ستوں دار و نگاہ
 قول اور انحن نے آواز نے

در نعت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 بعد ازیں گویم نعت مصطفیٰ
 سید کوین ختم المرسلین
 آنکہ آمد نہ فلک معراج او
 شد وجودش رحمتہ للعالمین
 صد ہزاراں رحمت جاں آفریں
 آنکہ شد یارش ابو بکر و عمر
 اس کے اور ارفیق غار بود
 صاحبش بودند عثمان و عسی

آنکہ عالم یافت از نورش صفا
 آخر آمد بود خسر الا و لیں
 انبیاء و اولیا محتاج او
 مسجد او شد ہمسے رفے زیں
 بر فے و بر آل پاک طاہرین
 از سر انگشت او شفق شد قمر
 واں دیگر شکر کش ابرار بود
 بہر آں گشتند در عالم ولی

اولاد طفل و بچہ۔ مہدی گویا کہنے والا۔ مردہ صد سالہ سو سال کا مراد۔ حق۔ زندہ۔ بجز۔ سوا۔ حق۔ اللہ تعالیٰ کے۔ کون۔ متعلق۔ بنائے۔ والا۔
 طیں۔ مٹی۔ سلاطین۔ جمیع۔ سلطان۔ کی۔ تہ۔ رہتے۔ ہیں۔ شہر۔ فوں۔ کو۔ کچھ۔ نام۔ زمین۔ خشک۔ و۔ جزیر۔ زمین۔ مویا۔ یا۔ کا۔ آتے۔ ہیں۔ گھاس۔ و۔ لکڑی۔
 محفوظ۔ رکھتا۔ ہے۔ حاکم۔ شریک۔ ہمسرو۔ فوں۔ حکم۔ میں۔ نہ۔ خفت۔ غرض۔ یہ۔ زندہ۔ و۔ بر۔ ختم۔ المرسلین۔ تمام۔ رسول۔ کے۔ بقدر۔ شریف۔ لانے۔ والے۔ مصلحت۔ بہر۔ مزید۔
 قائم۔ بہان۔ قوش۔ آپ۔ کے۔ ظاہری۔ و۔ باطنی۔ نور۔ سے۔ انکشت۔ ہو۔ رہے۔ ہیں۔ انکشت۔ ہو۔ رہے۔ ہیں۔ انکشت۔ ہو۔ رہے۔ ہیں۔ انکشت۔ ہو۔ رہے۔ ہیں۔

فائدہ۔ جتنے مصروفین فیض سوس کی شان امتیازی اور دوست مصلحتین فیض چارم کے درجہ مشہور کا ذکر ہے علم جو حصہ۔ باب۔ روزانہ
 دینہ بہتر۔ خیران کس۔ تمام ان فوں سے بہتر علم۔ چچا۔ ۵

آں یکے کان حیار و حلم بود
 آں رسول حق کہ خیر الناس بود
 ہر دم از ماصد در و دوصد سلام
 واں دیگر باب مدینہ علم بود
 عم پاکش حمزہ و عباس بود
 بر رسول و آل و اصحابش تمام

در فضیلت ائمہ دین مجتہدین
 رحمت حق بر روان جملہ باد
 آں سراج امتان مصطفیٰ
 شاد بادار و اح شاگردان او
 وز محمد ذوالمنن راضی شدہ
 یافت ذیشان دین احمد زبیر فر
 در ہمہ چیز از ہمہ بردہ سبق
 قصہ دین از علم شاں آباد باد

آں امامانے کہ کردند اجتہاد
 بو حیفہ بد امام باصفنا
 با فضل حق فترین جان او
 صاحبش بو یوسف قاضی شدہ
 شافعی اور بس و مالک باز فر
 احمد حنبل کہ بود او مرد حق
 روح شاں در صد رحمت شاد باد

مناجات بجناب مجیب الدعوات
 بادشاہ جسم مارا در گزار
 تو بکو کاری و مایہ کردہ ایم
 ساہبا در بند عصیاں گشتہ ایم
 دائم در فتن و عصیاں ماندہ ایم
 روز و شب اندر معاہی بودہ ایم
 بے گنہ نگذشت بر ما ساعے
 بر در آمد بندہ بگر نیتہ
 معفرت دار و امید از لطف تو
 بحر الطاف تو بے پایاں بود

ما گنہگاریم و تو آمرز گار
 جرم بے اندازہ بے حد کردہ ایم
 آخر از کردہ پیشماں گشتہ ایم
 ہمقرین نفس و شیطان ماندہ ایم
 غافل از امر و نواہی بودہ ایم
 با حضور دل نہ کردم طاعتے
 آبروئے خود بو عصیاں رنجتہ
 زانکہ خود منہ مودہ لا تقنطوا
 نا امید از رحمت شیطان بود

ما گنہگاریم و تو آمرز گار
 جرم بے اندازہ بے حد کردہ ایم
 آخر از کردہ پیشماں گشتہ ایم
 ہمقرین نفس و شیطان ماندہ ایم
 غافل از امر و نواہی بودہ ایم
 با حضور دل نہ کردم طاعتے
 آبروئے خود بو عصیاں رنجتہ
 زانکہ خود منہ مودہ لا تقنطوا
 نا امید از رحمت شیطان بود

مناجات۔ بادشاہ۔ جسم۔ مارا۔ در۔ گزار۔ تو۔ بکو۔ کاری۔ و۔ مایہ۔ کردہ۔ ایم۔ ساہبا۔ در۔ بند۔ عصیاں۔ گشتہ۔ ایم۔ دائم۔ در۔ فتن۔ و۔ عصیاں۔ ماندہ۔ ایم۔ روز۔ و۔ شب۔ اندر۔ معاہی۔ بودہ۔ ایم۔ بے۔ گنہ۔ نگذشت۔ بر۔ ما۔ ساعے۔ بر۔ در۔ آمد۔ بندہ۔ بگر۔ نیتہ۔ معفرت۔ دار۔ و۔ امید۔ از۔ لطف۔ تو۔ بحر۔ الطاف۔ تو۔ بے۔ پایاں۔ بود۔

اگر تھے دلاسائل کا استبداد کو خوالا
 اجتہاد کو شش و رواق۔ روح۔
 باد۔ جو۔ ابو حیفہ۔ امام۔ علم۔ حق۔ شدہ
 آپ کی کنیت ہے۔ نعمان بن ثابت
 نام اور مراجع الامہ آپ کا
 لقب ہے۔ سراج۔ چراغ۔
 قرین۔ ساتھی۔ اور۔ راج۔ روح کی
 جمع۔ ابو یوسف اور محمد امام اعظم
 روح اللہ علیہ کے ساتھ گردیں
 قاضی فیصلہ کرنے والا۔ ذوالمنن
 احسان کرنے والا۔ مشافعی۔
 فقہ کے مشہور امام ہیں ابو یوسف
 فقہ میں آپ کی تقلید کی گئی ہے
 آپ کا نام ادیس ہے۔ مالک

آخر۔ آخر۔ فقہ کے نام ہیں امام زفر
 امام ابو حیفہ کے شاگرد ہیں۔
 احمد بن حنبل۔ یہ بھی فقہ کے امام
 ہیں۔ مرد حق۔ مرد خدا۔ سبق
 سبقت۔ آگے بڑھ جانا۔ صدقہ
 اعلیٰ مقام۔ برتاد خوش۔ قصر
 محل۔ مناجات۔ دعا۔ جناب۔ بادشاہ
 مجیب۔ الدعوات۔ دعا کو قبول کرنے والا
 بادشاہ۔ اس میں اللہ خدا کیلئے
 یعنی اسے بادشاہ۔ جرم۔ گناہ۔
 در گزار۔ معاف کر۔ آمرز گار۔
 بخشنے والا۔ بکو کار۔ بیکری کرنا والا۔
 بند۔ تہ۔ عصیاں۔ گناہ۔ دعا۔
 ہمیشہ۔ ہستی۔ تازہ۔ نیا۔ ہوتی۔ باقی

نفس و شیطان زد کرمیاراه من
چشم دارم از گستره پاکم کنی
اندر آں دم کن بدن جانم بری

رحمت باشد شفاعت خواہ من
پیش ازین کاندر لحد خاکم کنی
از جہاں بانور ایسانم بری

در بیان مخالفت نفس انارہ

نکاح سے پہلے دونوں کو اچھے الفاظ سے یاد دہان کرنا بہتر ہے۔

قوت نیکی نداری بد ممکن	بر وجود خود دستم بے حد ممکن	والا۔ فرمان۔ حکم۔ لست۔
روز با از غیبت مردم بہ بند	تا نین دست و پائے خود بہ بند	جوت۔ حق۔ زندہ۔ لاموت
ہر کہ از غیبت زبانش بست نیست	آنچنان کس از عقوبت رشتہ نیست	نہ مرنے والا۔ دہان۔ منہ۔
		مہر سکوت۔ خاموشی کی ہر۔
		گفتار۔ باتیں۔ درون۔ اندر۔

در بیان فوائد خاموشی

در بیان عمل خالص

و چون تشکیم را پاک داری از حرام
 و هر که دارد این صفت باشد شریف
 و هر که باطن از حرامش پاک نیست
 و چون نباشد پاک اعمال از ریا
 و هر که را اندر عمل اخلاص نیست
 و هر که کارش از برای حق بود

مرد ایماں دار باشی و السلام
 و ندارد در دایمان ضعیف
 روح او راه سوافلاک نیست
 هست بے حاصل چو نقش بوریاء
 در جہاں از بندگان خاص نیست
 کار او پیوستہ بار و نفع بود

یعنی جس شخص کی غذا پاکیزہ نہ ہو اس کو روحانی ترقی حاصل نہیں ہو سکتی۔ اعمال۔ عمل کی جمع، انعام۔ بے حاصل۔ بے فائدہ۔ بوریا۔ بدی۔ احتیاط۔ وہ کام جس میں خدائی رحمت مقصود ہو۔ کار۔ کام۔ پیرستہ۔ ہمیشہ۔ سیرت۔ عادت۔ خصلت۔

در سیرت ملوک

پادشاہاں راہمی دارد نہیاں
 بیگماں در ہیبتش نقصاں بود
 پادشاہاں راہمی سازد حقیر
 خویشتن را شاہ بے ہیبت کند
 میل او سوئے کم آزاری بود
 تازہ دلش عالمے گردند شاد
 سود نکند مرد را گنج و سپاہ
 دور نبود گر رود ملکش زدست
 باشد اندر مملکت شہ را بقا
 بہر او بازند صد جاں سرسری

عادت۔ زبان۔ معائنہ۔
 بر ملا۔ ہمہ عام۔ خندان۔
 بننے والا۔ سیکھا۔ بیشک۔
 جمیت۔ رعب۔ باز پھر۔
 صحبت۔
 مجلس۔ مے ساز۔
 بنائی ہے۔
 حقیقت۔
 ذلیل جنوت۔
 علیحدگی۔
 سبے جمیت۔ سبے رعب۔
 قر۔ رعب و دب۔ جہاندارتی
 بادشاہی۔ میل۔ رغبت۔
 کم آزارتی۔ تکلیف نہ دینا۔
 داد۔ انصاف۔ شاد۔
 خوش۔ فائدہ۔ قرآن پاک،
 میں بھی عدل کا حکم دیا ہے۔

در بیان حسن خلق

چهار چیز آمد بزرگی را دلیل
علم را اعزاز که در بی حساب
هر که دارد دانش و عقل و تمیز
هر که این دارد بود مرد جلیل
خلق را داد آن جواب با صواب
اهل علم و حلم را داد عسکری

ہے۔ اعداؤ اور اقرب لشکر
آجملت۔ ارادہ۔ سوتہ۔
لغی۔ شجہ۔ خزینہ۔ سپاہ۔
لشکر۔ غلامت۔ علیحدگی۔ یس۔ بارشا
کا مورتی سے زیادہ مشغول ہونا
ملک کے زوال کا سبب ہے۔

دیگر آن باشد که جوید وصل و دست
اے برادر گر خرد داری تمام
هر که باشد تلخ گوی و ترش رے
هر که از دشمن نباشد پُر حذر
در میان دوستان سرور باش
در جوار خود عذر و راره ده
بامحباں باش دائم همیش
اے پسرند برره را تو شنه کن

در بیان مہلکات

تاتوان باش زینہا چہ خذر
 رغبت دنیا و صحبت با زناں
 بابدان آفت ہلاک جاں بود
 گرچہ بینی ظاہر شش نقش و نگار
 بیک از زہر ش بود جاں را حطر
 باشد از خمہ دور ہر کو عاقل ست
 چون زناں مغرور رنگ و بو نگرد
 در دور و فے شوئے دیگر خواست ست
 پشت بر شے کرد و دواش نہ طلاق
 پس ہلاک از زخم دندان می کند

در بیان اہل سعادت

شد دلیل نیک محبتی چارچیز

باتوں والا یعنی بد مزاج۔ ترش و متکبر۔ ملاقات۔ عداوت۔ پرمیز۔ حقد۔
کچھ چرسہ والا۔ رو۔ چرسہ۔
پر عداوت۔ پر خوف۔ غالبیت۔
آخر کار۔ ضرر۔ نقصان۔
مسترد۔ خوش۔ جو آر۔
پڑوس۔ عداوت۔ دشمن۔ عداوت۔
محبت کی جمع، دوست۔
بھنڈیس۔ بیٹھے والا۔ تدبیر۔
راستے۔ توشہ۔ راستے کا خرچ۔
خراک۔ ہلاکت۔ ہلاک کرنے۔
والی چیزیں۔ خطر۔ خطرہ۔
قریب۔ نزدیکی۔ ہڈان۔
ہڈ کی جمع۔ بُرا۔ دروہ۔
اندھ۔ مار۔ سانپ۔ نقش و نگار۔

یہی ہنساہر
 خراب صورت
 ہے
 دیکھ حقیقت
 میں قاتل ہے
 زلیخا۔ خوب صورت۔
 دیکھ۔ لیکن۔ منقش۔
 نقش و نگار والا۔ مفرد۔
 دھوکہ میں آنے والا۔
 زانی۔ بڑھیا عمرت۔
 عورتیں۔ دہن۔ فائدہ۔
 لفظ عروس دہا پر بھی
 بولا جاتا ہے مگر اکثر
 استعمال دہن پر ہوتا
 ہے۔ شوشی۔ فائدہ۔
 مقفل۔ معقول۔ بھفت۔
 جوش۔ طاق۔ اکیلا۔
 الہ سعادست۔
 ایک بھفت نوع
 عزیز۔ عذرت والا

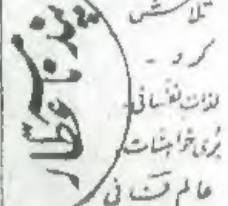
پیش اندیش پہلے سوچنے والا یعنی مرنے سے پہلے آئندہ کی فکر نہ کرنے والا غافل ہے۔ ترک۔ چھوڑنا۔ صاحب دلاں۔ اولیائے کاملین یعنی آخری زندگی سزا دینے کے لیے امتد کے نیک بندوں کا وسیلہ ضروری ہے جیسا کہ ارشاد خداوندی ہے۔ استغوا الیہ الموسیٰ۔ اس کی طرف وسیلہ تلاش کرو۔

مثل پاک آمد دلیل نیک بخت نیک بختاں را بود رائے صواب ہرگز کہ امین از عذاب حق بود عمر دنیا چند روز سے پیش نیست ترک لذات جہاں باید گرفت در پئے لذات نفسانی مباحث نیست حاصل رنج دنیا برونست از منت چوں جاں رواں خواہ شد مرزا از دامن جاں چارہ نیست

در بیان سبب عافیت

عافیت را گزینخواہی اے عزیز ایمنی و نعمت اندر خاندان چونکہ با نعمت امانے باشند بادل فارغ چو بارشی تند رست بر میا ورتا توانی کام نفس زیر پا آور ہو ائے نفس را نفس و شیطاں می برند از رہ ترا نفس را سرکوب و دائم خوار کا نفس بد را ہر کہ سیرش میکند خلق خود را دور دار از ہر مزہ ز آب و نان تالب شکم را پر ساز

می توانی یافتن در چارچیز تندرستی و فراغت بعد از اں عافیت را از و نشانی باشند دیگر از دنیا نباید هیچ جست تا نیفتی اے پسر در دام نفس کم بدو وہ بہرہ ہائے نفس را تا بسند از زند اندر چہ ترا تا توانی دورش از مردار دار در گنہ کردن دیرش میکند تا نیفتی در بلا و در مزہ ہچو حیواں بہر خود آخور ساز

لذات نفسانی بڑی خواہشات عالم قس فی ختم ہو جائے والا جہان۔ حاصل۔ فائدہ۔ تمت۔ تائے خطاب تن جسم۔ استخوان۔ ہڈیاں۔ چادر۔ مسلح۔ تدبیر۔ رہزنت۔ تا خطاب۔ رہزن۔ ڈاکو۔ عافیت۔ سلامتی۔ یافتن۔ پانا۔ ایمنی۔ بے خوف۔ امانے۔ امن۔ بچ۔ کچھ۔ بریاد۔ پورا۔ نہ کہ۔ کام۔ خواہش۔ دام۔ پھندا۔ یعنی نفس کی خواہشات کو پورا نہ کر۔ زیر سے پا۔

پاؤں کے نیچے بہرہ۔ حصہ۔ چہ۔ کنواں۔ سرکوب۔ سزا دہ۔ میر کردن۔ پیٹ بھر کر کھانا۔ خلق۔ مخلوق۔ مزہ۔ لذت۔ بڑہ۔ گناہ۔ تالب۔ ہنٹوں ملک۔ آخور۔ چارہ جو جانور کو کھلانے کے بعد پینے کا پانی ہے۔

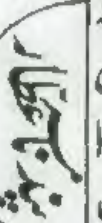
روز کم خور گر چہ صائم نیستی اے کہ درخانی بہر شب تا بہ روز خواب و خور جز پیشہ انعام نیست اے پس بسیار خواہی خفت خیر دل دریں دنیائے دون تن خطاں از چہ دل بندی بدنیائے دنی طاہر خود را میار اے فقیر طالب ہر صورت زیبا مباحث از ہوا بگذر خدا را بستہ شو خرقة پشمینہ را بردوش کن ایکہ در بر میکنی پشمینہ را مگر ہمی خواہی نصیب از آخرت بے تکلف باش و آراشش بخو در برت گو کسوت نیکو مباحث ہچو صوفی در لباس صوف باش مرد رہ را بوریافت الیں بود مرد رہ را بود دنیا سود نیست

پر خور آخر بہائم نیستی بہر گور خود چراغے بر سر روز خفتگاں را بہرہ از انعام نیست مگر خبر داری ز خود بے گفت خیر دامن از مے گرتو بر چینی رواست چوں نہ جاوید دروے بودنی تاکہ گرد و باطنت بدر منبر در ہوائے اطلس دیبا مباحث زندگی می بایست در زندہ شو شربتے از نامرادی توش کن پاک ساز از کینہ اول سینہ را زوید کن جاہائے فاخرت ترک راحت گیر و آسائش بخو زیر پہلو جامہ خوبت گو مباحث و صفتہائے خدا صوف باش زانکہ خشت عاقبت بالیں بود ہرگز ش اندیشہ تا بود نیست

در بیان تواضع و محبت درویشاں

مگر ترا عقل ست یاد ایش قریں ہمیشہ جزی بدرویشاں مکن حبت درویشاں کلید جنت است

باش درویش و بدرویشاں نشیں تا توانی غیبت ایشاں مکن دشمن ایشاں سزائے لعنت است

در زندہ۔ خرقة۔ گدڑی۔ فقیروں کا لباس۔ پشمینہ۔ اون کا بنا ہوا کپڑا۔ در بر۔ بٹل۔ بدرکن۔ دور کر۔ جاملے۔ فاخرت۔ فخر دار کپڑے۔ کسوت۔ لباس۔ ہمار خوبت۔ عمدہ کپڑا۔ صوف۔ اون کا بنا ہوا کپڑا۔ جو عام طور پر صوفیا پہنتے ہیں اسی بنا پر ان کو صوفی کہتے ہیں خشک۔ اینٹ۔ بالیں۔ سران۔ مرد راہ۔ راہ طریقت پر چلنے والے لوگ۔ تواضع۔ عاجزی۔ حبت۔ محبت۔ کلید۔ کچی۔ سزائے۔ لائق۔ پوشش۔ لباس۔ دنی۔ گدڑی۔ کام۔ مقصد۔ ہوا۔ خواہش۔ فائدہ۔ درویش کو نہ لباس کی فکر ہوتی ہے اور نہ مخلوق سے سروکار وہ رضاے مولیٰ کا ستلاشی ہوتا ہے۔

در زندہ۔ خرقة۔ گدڑی۔ فقیروں کا لباس۔ پشمینہ۔ اون کا بنا ہوا کپڑا۔ در بر۔ بٹل۔ بدرکن۔ دور کر۔ جاملے۔ فاخرت۔ فخر دار کپڑے۔ کسوت۔ لباس۔ ہمار خوبت۔ عمدہ کپڑا۔ صوف۔ اون کا بنا ہوا کپڑا۔ جو عام طور پر صوفیا پہنتے ہیں اسی بنا پر ان کو صوفی کہتے ہیں خشک۔ اینٹ۔ بالیں۔ سران۔ مرد راہ۔ راہ طریقت پر چلنے والے لوگ۔ تواضع۔ عاجزی۔ حبت۔ محبت۔ کلید۔ کچی۔ سزائے۔ لائق۔ پوشش۔ لباس۔ دنی۔ گدڑی۔ کام۔ مقصد۔ ہوا۔ خواہش۔ فائدہ۔ درویش کو نہ لباس کی فکر ہوتی ہے اور نہ مخلوق سے سروکار وہ رضاے مولیٰ کا ستلاشی ہوتا ہے۔

پوشش درویش غیر از دلق نیست
مردمانہد بفرقی نفس پائے
مردہ در بندہ قصر و باغ نیست
مگر عمارت را بری بر آسماں
مگر چو رستم شوکت و زورت بود
اے پسر از آخرت غافل مباش
در بلیات جہاں صبار باش

در بیان دلایل شقاوت

چار چیز آثار بد سختی بود
بیکجی و ناکجی مرچا شد
آنکہ در بند عبادت می شود
بر ہوائے خود قدم ہر کو نہاد
ہر کہ سازد در جہاں با خواب خور
رُو بگرداں از مراد و آرزوی
کامرانی سر بنا کامی کشد
امر و نہی حق چو داری اے ولید
ہر کہ ترک کامرانی می کند
امر و نہی حق ز قراں گوش دار

در بیان ریاضت

اے پسر بخود در راحت بہ بند
باز شد بروے دیدار السلام
ہر کہ بر بست او در راحت تمام

دنیائے دنیا کو عیش و عشرت کی جگہ نہ چھو۔ ریاضت۔ محنت کرنا۔ پیر بند۔ ادب۔ راحت۔ ہدام۔ در۔ دروازہ۔ باز شد۔ کھل گئے۔ دار السلام۔ جنت۔

غیر حق را ہر کہ خواہد اے پسر
اے برادر ترک عز و جاہ کن
عز و جاہت سر بستی می کشد
خواہد کہ ہر کہ باشد جاہ جوی
نفس در ترک ہوا سکیں بود
چوں دلت از یاد حق ایمن بود
ہر کہ اورانگیہ بر صانع بود
اکتفا بر روزے ہر روزہ کن

در بیان مجاہدات نفس

نفس نتوان گشت الا با ستہ چیز
خنجر خاموشی و شمشیر جوع
ہر کہ را بنود مقرب این سلاح
چونکہ دل بے یاد اللہ بود
اہل دنیا را چو زہر سیم آیدش
ہر کہ او در بند سیم و زہر بود
آنکہ بہر آخرت کارش بود
مال دنیا خاکساراں را دہند
ہست شیطان لے برادر دشمن
مذہبے کو رو بدین آوید
اے پسر بیا د حق مشغول باش

مجاہدت کرنا اور پوجنا ہے
یعنی جو کہ غیر خدا کی عبادت
کرتا ہے اس سے بڑھ
کہ جہاں میں کوئی شخص
گمراہ نہیں۔ عز و جاہ۔
عزت اور مرتبہ۔
شاہت۔ لائق۔ پستی۔
ذلت۔ تر۔ خاص۔ تن پرستی۔
آرام طلبی۔ خوار۔ ذلیل۔
قرب۔ نزدیکی۔ گوشاں۔
سزا۔ ساکن۔ آرام کرنے
والے۔ نیکی۔ عہد دہ۔
مصلحت۔ بنانے والا۔ لغت۔
نادر۔ قانع۔

مخوڑی
چیز
عصر
کرنے والا
اکتفا۔ گذار
در روزہ۔ گلا گری۔ بھیک۔
مجاہدات۔ مجاہدہ کی
جمع ہے مشقت۔
شمشیر۔ تلوار۔ جوع۔ بھوک
جوع۔ بھوک۔ مرتب۔
حاصل۔ سلاح۔ مجتہد۔
اصلاح۔ درستگی۔ دین۔
شیطان۔ ذہر۔ سونا۔ سیم۔
چاندی۔ چرب۔ مرغن۔
معتوبہ۔ عذاب۔ مضطر۔
بہرہ۔ تشریف۔
موت کرنا۔ خاکساراں۔
خاکسار کی جمع ہے۔ ذلیل۔

غل۔ طوق جو لوہے کا ہوگا۔ مذہب۔ پیروی۔ ہرہ۔ سجدہ۔ عالم حق۔ آخری جہن۔ قزل۔ مجتہد جو مختلف شکلوں میں تبدیل ہو سکتا ہے۔

فقر - محتاجی - پیدا - غلام - آزاد - آج - فردا - کل - جاگے - کب تک - موت
 کی طرح لاپٹی نہ بن بلکہ ہر تکلیف کو جانوں کی طرح برداشت کر۔
 ۱۴ فہرست ذری - کاسیانی - یعنی اگر تو اللہ تعالیٰ

نفرین - لعنت - انبار - دھیر - گلستان - باغ - حیات - زندگی - محفل - برداشت - تحمل - خوبصورتی - ملوک - رنجیدہ - اس شہر میں آکر کہیں انارغنا الامانہ
 علی السموات - کی طرف اشارہ ہے اور دوسرے ۱۵

در بیان فقر

فقر خود را پیش کس پیدا کن
 مر ترا آفکس که منبر و اجاں دهد
 تا کیے چون مورباشی دانه کش
 بر تو کل گر بود فیروزیت
 از خدا شاکر بود مرد فقیہ
 خم مشو پیش تو انگر بچو طاق
 مردہ را نام و تنگ از مطلق نیست
 ہر کہ را ذوق نیکو نامی بود
 گر ترا دل فارغ از زینت بود
 روئے دل چون از ہوا بر تافتی

پر ہر دوسرے گھر کا تو
 اللہ تعالیٰ تجھے اپنے خزانہ
 غیب سے روزی دیگا۔
 قوت - روزی - لب تاب - فیلر -
 تازہ روٹی کا ٹکڑا - ختم -
 ڈیڑھا - تو تکر - دولت مند -
 طاق - دروازہ - جنت -
 طاہر - نیک - شرم -
 جامہ ہائے دق - گہڑی کا
 لباس - ذوق - شوق -
 عاقی - عام آدمی - یعنی جو کوئی
 اپنی شہرت کا شہری رکھتا
 ہو - ہندہ - خدا نہیں ہے
 فارغ - خالی -
 زینت -
 خوبصورتی
 ہوا - خواہش
 مرکب -

در بیان دریا فتن حقیقت نفس امارہ

چوں شتر مرغ شناس این نفس را
 گر پیر گویشش گوید شتر مرغ
 چون گنجاہ زہر زخمش دغشست
 اگر بطاعت خوانیش سستی کند
 نفس را آں بہ کہ در زنداں کنی
 کام نفس بد بر آوردن خطاست
 نیست در مالش بجز جوع و عطش
 چوں شتر مرغ در آئی و بارش
 بار بار از در را بجاں باید کشید

نفس کے دل - دل کا چہرہ -
 بر تافتن - پھیرنا -
 دریا فتن - سلوم کرنا -
 شتر مرغ - اونٹ -
 شتر مرغ - ایک پرندہ
 جو اونٹ کی طرح چلتا ہے
 اور گردن رکھتا ہے اور
 مرغ کی طرح پر رکھتا ہے
 ہے - بار - بوجھ - طاقت
 پرندہ - گنجاہ - گھاس -
 دغش - خوبصورت -
 نیک - لیکن - طاقت
 عبادت - چپٹی - چالاک -

ہر کہ گردن می کشد زین بار ہا
 چوں شتر مرغ آنکہ از بارش گرخت
 ہر کہ بارش را تحمل می کند
 کردہ بار امانت را قبول
 روز اول خود فضولی کردہ
 جنبش کن اے پسر غافل مباش
 ہر کہ اندر طاعتش کسلاں بود
 وقت طاعت تیز رو چوں بلو باش
 راہ پر خوف ست و دزدان در کنی
 منزلت دورست و بارت پس گراں
 ہر کہ در رہ از گراں باراں بود
 لاشہ داری بک کن بار خویش
 چیت بارت؟ جیفہ دنیائے دوں

باشد از نفرین بروا بنسار ہا
 از گلستان جانش پر بر سخت
 در جہاں جانش تحمل می کند
 از کشیدن پس نباید شد ملول
 واں فضولی از جہولی کردہ
 چوں بلی گشتی بہ تن قبل مباش
 حاصلش گمراہی و خدلاں بود
 وز ہمہ کار جہاں آزاد باش
 رہبرے بزنا نمانی بر زین
 کوشش کن پس ممان از دیگران
 ہر دمش از دیدہ خوں باراں بود
 ورنہ در رہ سخت بینی کار خویش
 کر بے آل گشتہ خوار و زلیوں

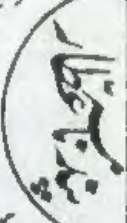
در بیان ترک خود رانی و خود ستانی

سرچہ آرائی بدستارے پسر
 تا نگیری ترک عز و مال و جاہ
 نیست مردی خویش را آراستن
 نیست برتن بہتر از تقوی لباس
 ہر کہ او در بند آرائش بود
 عاقبت جز نامرادی نبودش
 خود ستانی پیشہ شیطان بود

تا توانی دل بدست آراے پسر
 از ہمہ بر سر نیانی چوں کلاہ
 قصد جاں کرد آنکہ او آراست تن
 در تکلف مرد را نبود اساس
 در جہاں فرزند آسائش بود
 بہرہ از پیش و شادی نبودش
 ہر کہ خود را کم زند مرداں بود

یعنی دوسروں کے دل کو خوش رکھ - ترک - چھوڑنا - کلاہ - ٹوپی - قصد جاں کر دینی اپنی طاقت کا ارادہ کیا - تقوی - پرہیزگاری - تکلف - بناوٹ -
 ظہری نائش - آسائش - بنیاد - خزانہ - ناکامی - خود را کم زند - اپنے آپ کو دوسرے سے کم سمجھنا -

زندان - قید خانہ - پردہ زن - پالنا - درخان - علاج - جوع - بھوک - عطش - پیاس - راقم - فرمانبردار - بار - بوجھ - کش کشیدن سے فعل امر ہے -
 از در - اللہ تعالیٰ کا نام ہے - ست - کہ - یعنی اللہ تعالیٰ کی فرمانبرداری دل و جان سے کی جائے ورنہ کئے کی طرح ذلت کی زندگی گزارنی ہوگی -

ملعون یعنی لاجرم یقیناً قاصح عاجزی یعنی مٹی عاجزی کی وجہ سے
شیطان بیکری غیر کرنا مستغنی بخش چاہنا پست نیچا خوشہ
کسان دوسرے لوگ
یعنی بے وقوف کہ اپنے
عیب نظر نہیں آتے
بلکہ وہ دوسروں کی
عیب جوئی کرتا ہے
تعمیل بچ بخل مخلوق
خلق ایک عادات
خوشنود رانی مبرور
اللہ تعالیٰ بدخلق بدخواہ
پرستہ ہمیشہ خوشہ
بری عادت بلائے
مصیبت ستاخ شہن
سگان مسلخ بچہ خانے کے
کتے پست
چمیر پیل
بختی
برکات
کارہ کرنا
عافیت
سستی بلا مصیبت
رستن نجات پانا
باز باید داشتن
روکنا چاہئے بد رفتن
سے فعل امر ہے
جا آئے لایح
برسو ہر طرف
یعنی جو انسان
لاچی ہو جاتا ہے
وہ مصیبتوں میں گھر
جاتا ہے
میان مہمانی
دپے ڈالنے کی
تعمیل رہا کن چھوڑ دے خطہ خطہ

گفت شیطان من ز آدم بہتہم
از تواضع خاک مردم می شود
رانده شد ابلیس از مستکبری
شد عزیز آدم چو استغفار کرد
دانہ پست افتد ز بردستش کند

تایامت گشت ملعون لاجسم
نور نار از سرکشی گم می شود
گشت مقل آدم از مستغفری
خوار شد شیطان چو استکبار کرد
خوشه چوں بر سر کشد پتش کند

در بیان آثار اہل ہاں

چار چیز آمد نشان اہل
عیب خود را بد نہ بیند در جہاں
تعمیل بخل اندر دل خود کا شتن
ہر کہ خلق از خلق او خوشنود نیست
ہر کہ او را پیشہ بد خوئی بود
خوئے بد در تن بلائے جاں بود
بخل تلخ از درخت دودخ است
روئے جنت را کجا بیند بخیل
باش از بخل بخیلاں برکراں

باتو گویم تابستانی آہی
باشد اندر جنت عیب کساں
آنکہ امید سخاوت داشتن
یہج قدرش بر در معبود نیست
کار او پیوستہ بد خوئی بود
مردم بدخونہ از انساں بود
واں بخیلک از سگان مسلخ است
پیشہ افتادہ زیر پای پیل
تا نباشی از شمار اہل ہاں

در بیان عافیت

از بلا تا رستہ گردی لے عزیز
رو تو دست از نفس و دنیا باز دا
گم بخرص و آزر گردی مستلا
آنکہ نبود هیچ نقدش در میاں
نفس و دنیا را رہا کن لے پسر

باز باید داشتن دست از دو چیز
تا بلا را رانبا شد با تو کار
باتو زو اگر دزد ہر سو صد بلا
ہر کجا باشد بود اندامان
تاری از ہر بلا و ہر خطر

اے بسا کس کز برائے نفس دار
از برائے نفس مرغ نامراد
تا دولت آرام یابد اے پسر
از عذاب قہر حق امین مباش
در بلا یاری مخواه از بیج کس
ہر کار رنجانہ عذرش بخواه
محرغت خواہد کس از ذل و ذل

در بلا افتاد و گشت از عزم نزار
آمد و در دام صیاد او فتاد
بود و نابود جہاں بیکسر شمر
در پے آزار ہر مومن مباش
زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
تا نباشد خصم تو در عرصہ گاہ
در قناعت می توانش یافتن

در بیان عقل عاقلان

ہر کہ عقل ست و دلش از عزیز
کا بخود پانا سنا نکند رہا
عقل داری متیل بدکاری مکن
ہر کہ از علم دل روشن بود
تا شوی پیش از ہمساز روزگار
تا تو باشی در زمانہ دادگر
ہر کہ بر پند خود آمد استوار
ہر کہ از گفتار خود باشد ملول
ہر جہ باشد در شریعت ناپسند
تا صواب کار بینی سہ بسر

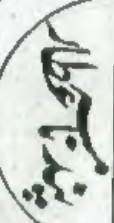
دور باید بودش از چار چیز
مردمی نکند بجائے ناسزا
دیں چو بگدشتی بسکاری مکن
در زمانہ با صلاح تن بود
دست بر نان و نمک بکشادہ دار
زیر دستاں را نکودار اے پسر
پست بد او را دیگران بند نکار
قول او را دگرے نکند قبول
دور باش از حق جوستی ہوشمند
بر مراد خود مکن کار لے پسر

در بیان رستگاری

بہت بیشک رستگاری در ستم چیز
زانیکے تریدن ست از ذوالجلال

باتو گویم یاد گیرش اے عزیز
دویم آمد جنت قوت حلال

بسا کس بہت سے لوگ زار ذلیل ۱۶
نزار - محسوس در نزار - ناکام - دامن - پچندہ - صیاد - شکاری -
بود و نابود - ہونا نہ ہوا - دنیا کا مال آنے کی خوشی نہ ہو
اور جانے کا غم نہ ہو - در پے - پیچہ - آزار - تکلیف - یاری خواہ
مردم کا پچنے والا - فائدہ -
میں یہ بتایا کہ حقیقی مددگار
اللہ تعالیٰ ہے باقی انبیاء و
اولیاء اس کی دی ہوئی طاقت
سے بندوں کی مدد فرماتے
میں ہر کار انجام دے جس کو
تو نے ناراض کیا ہے جہنم
دشمن عرصہ گاہ میدان کیا
غنا - دولت مند
ذرا کمین
احسان
رہنے
والا
یعنی اللہ تعالیٰ
دانش سمجھ مکند رہا
پسند کرے - مردی
جو آدمی - نامراد - نامناسب
میں بے عمل طاقت صرف نہ
کرے - میل - میلان - بسکائی
جلد بازی - جلم - جوصلہ - جبر
صلاح - درستگی - تن جہم
پیش از جہم - سبب آنے یعنی
زمانہ میں سبب زیادہ نیکائی
حاصل کرنے سے عبادت انبیاء
کرماء و اولیاء کا کھلا - دادگر
انصاف چاہنے والا - ذریعہ
مکرم لوگ - پند نصیحت -

دنیا کی خاطر دنیا داری ترمیم
 ذکر۔ مردگان۔ مردہ کی بیخ۔
 اختیار۔ جنت کی بیخ، دولت مند۔
 صحبت۔ مجلس۔ حشر۔ انکس۔
 گزرتی۔ حق۔ اللہ تعالیٰ تعالیٰ۔
 غفلت۔ دل بجز حق۔ زخمی۔
 یعنی اللہ تعالیٰ کی یاد میں ہے میں
 دل کے لیے ہر جہت سکون ہے
 جیسا کہ اللہ تعالیٰ فرماتا ہے،
 الا بذکر اللہ تطمئن القلوب۔
 دھڑکار اللہ کے ذکر سے دل مطمئن
 ہوتے ہیں، مونس۔ بخوار۔ گرج۔
 عمل۔ ایوان۔ محل۔ حدم۔
 ساقی۔ بستیار۔
 زیادہ۔ آبرو۔
 عزت۔
 اخلاص۔
 خلوص۔ بخت۔
 پہلے یعنی اللہ تعالیٰ
 کی خدمت کی جانے۔ وجہ۔ طریقہ۔
 معنی۔ بات۔ گزارش۔ بڑا۔ ناکارہ۔
 بات۔ عام۔ عام انسان۔
 خاصان۔ خاص لوگ۔
 ادیانے کائنات۔ بے گناہ۔
 بے شک۔ خاص اہل حق۔
 اس سے مراد انبیاء ہیں۔
 سر۔ پد شہیدہ۔ خاص۔
 ذیل۔ یعنی خاصان بارگاہ کا
 ذکر قلبی ہونا۔ ان کا دل
 ہر وقت خدا کی یاد میں رہتا
 ہے۔ بدعت۔ بے فائدہ۔

سوئی رفتن بود بر او راست
 گر تو وضع پیش گیری اے جواں
 سرکن در پیش دنیا دار پست
 ہر کہ اور احرص دنیا دار شد
 بہر زمرستائے دنیا دار را
 مردگانند اغنیائے روزگار
 مال و زر بجد بدست آورده گیر

رستگار است آنکہ این خصلت و ذات
 دوست دارندت ہمہ خلق جہاں
 و رکنی بیشک رود دینت دوست
 بیگیاں از مے خدا بیزار شد
 تا چہ خواہی کردن این مردار را
 اے پسر با مردگان صحبت مدار
 بعد از ان در گوشت برده گیر

در بیان فضیلت ذکر

باش دائم اے پسر در یاد حق
 زندہ دار از ذکر صبح و شام را
 یاد حق آمد غذا این روح را
 یاد حق کہ مونس جانست بود
 گر زمانے غافل از رحماں شوی
 مومن از ذکر خدا بسیار گوی
 ذکر را اخلاص می باید تخت
 ذکر برستہ وجہ باشد بے خلاف
 عام را بنود بجز ذکر زبان
 ذکر خاص انخاص ذکر سر بود
 ذکر بے تعظیم گفتن بدعت است
 ہست مرہر حضور را ذکرے دگر
 ذکر چشم از خوف حق بگریستن

کہ خبر داری ز عدل و داد حق
 در تعقل مگذرایں ایام را
 مرہم آمد این دل محسوس را
 کے ہولے کاخ و ایوانست بود
 اندراں دم ہمد شیطاں شوی
 تا بیانی در دو عالم آبروی
 ذکر بے اخلاص کے باشد درست
 تو ندانی این سخن را از گزاف
 ذکر خاصاں باشد از دل بیگیاں
 ہر کہ ذکر نیست او خاصر بود
 و اندیاں یک شرط دگر حرمت است
 ہفت اعضا ہست ذکر اے پسر
 باز در آیات او نگر لیستن

حرمیت تعظیم۔ اعضا۔ حضوری چچا جسم کے ایک حصہ کو حضور بچے میں۔ چشم۔ آنکھ۔ بگریستن۔ رونا۔ بگریستن۔ دیکھنا۔ آیات۔ آیتیں کی
 بیخ ہے۔ نشانی۔

یاری ہر عاجز آمد ذکر دست
 استماع قول رحل ذکر گوش
 اشتیاق حق بود ذکر دست
 آنکہ از جہل ست دائم در گناہ
 خواندن قرآن بود ذکر لسان
 شکر نعمتہائے حق می کن مدام
 حمد خالق بر زبان دار اے پسر
 لب مجنباں بجز بذر کردگار

ذکر یا خوشیاں زیارت کردن ست
 تا توانی روز و شب در ذکر گوش
 گوش تا این ذکر گرد حاصلت
 کے حلاوت یا پدا از ذکر آلہ
 ہر کہ ایں نیت ہست از مفلس
 تاکست در حق بر تو نعمتہا مدام
 عمر تا بر باد نہدی سر بسر
 زانکہ پاکاں را ہیں بود دست کار

در بیان عمل چارہ چیز

بر ہمہ کس نیک باشد چار چیز
 اول آن باشد کہ باشی دادگر
 با شکیبائی تقریب کردن ست

یا تو گویم یادگیری اے عزیز
 ہم ز عقل خویش باشی با خبر
 حرمت مردم بجا آوردن ست

در بیان خصلت ذمیمہ

چار چیز دیگر اے نیکو سرشت
 زان چہ اول حسد کینی بود
 خشم را دگر فرو تا خوردنت
 اے پسر کم گرد گرد دایں خصال
 غل و غش بگذر چوں زہر پاک شو
 حرص بگذار و قناعت پیشہ کن
 با بختاں باش دائم ہمیشہ کن

ہست از جملہ خلائق نیک زشت
 زان گذشتے غیبت و خود بینی بود
 خصلت چارم بخیل کردنست
 از برائے آنکہ زشت انداں فعال
 پیش از آنکہ خاک گردی خاک شو
 آخر از مردن یکے اندیشہ کن
 تا توانی روئے اعدا را ببین

میں وہ شخص جو دینی اعتبار
 سے عزیز ہے نیکو کی
 سر نہ نہیں رکھتا۔
 مدام، ہمیشہ۔ ہر جہت کس،
 ہر ایک کے اوپر۔ داوگر،
 انصاف کرنے والا۔
 شکیبائی، صبر۔ تقریب،
 نزدیکی۔ حرمت، عزت۔
 خصلت، ذمیمہ، بُری
 عادت۔ نیکو سرشت
 نیک فطرت۔
 زشت، بُری۔
 محبت، تجسس۔
 خود۔
 پسین۔
 خود۔
 پسند۔
 ختم۔
 رازنا۔
 خوردن، غصہ۔
 کو برداشت نہ
 کرنا۔ غل و غش،
 دھوکہ اور ملاوٹ۔
 یعنی دھوکہ فریب
 کو چھوڑ کر عاجزی
 اختیار کرے۔
 محبتاں، محب
 کی حبس ہے۔
 محبت کرنے
 والا۔
 دوست
 ہے۔

در بیان سعادت و نصیحت

بر سعادت چار چیز آمد دلیل
شرح این ہر چار بشنوائے خلیل
از سعادت ہر کہ باشد نشان
باشدش تدبیر باد و ستاں
ہر کہ باشد سعادت رہنمائے
صبر دار د از جفاے ناسزائے
ہر کہ بخت و سعادت گشت یار
در بجاں باشد بد دشمن سازگار
گر تو خود ناپو ہوا را گشتہ
داں کہ از اہل سعادت گشتہ
گر بود باد و ستاں تدبیر تو
یار باشد دولت شگیر تو
از سر خود ہر کہ کارے نیکند
بخت و دولت زو فرمائے نیکند
دشمن خود را نسیباید ز دتیر
گر توانی کشت اورا باشکر
تا توانی جو رہنا اہلاں بجکش
گر بھی خواہی کہ یابی بیش خوش
بر نہ بندی رخت ز انجہا زینہا
چوں ترا آمد مقامے سازگار
در نصیحت آں کہ نسیب یر دشمن
با چنیں کس پند خود ضائع کن
خوی بد را نیک کردن شکل ست
ہندہ را اگر نیست در کار رضا
سخت نہ پذیرد، تیری بات پر کو قبول نہ کرے۔
خونہ بد، بری عادت۔
جہد، کوشش۔ بے حاصل،
بے فائدہ، میں، انسان کو ہر
حال میں تقدیر الہی پر ماضی
رہنا چاہیے کیونکہ اس کی
ناراضی قضاء کو رد نہیں کر سکتی
استیرہ، لڑائی، باہمی، مخالفت
کرنے والا۔ تیرہ شب،
اندھری رات۔ مدبر،
بے وقوف۔ روشن خاطر،
دشمن دل۔ ابلہ، بیوقوف۔
مدبر، بے وقوف، پستہ،

در بیان علامت مبراں

چار چیز آمد نشان مدبری
یا دیگرش گر تو روشن خاطری
مدبری باشد بابلہ مشورت
پس بجابل دادن سیم و زربت
ہر کہ پند و ستاں نکند قبول
در حقیقت مدبر است آں بوالغضو
نہر کہ از دنیا گیسر و عبرتے
ہست از اہل مدبر بجاں را نفرتے

نصیحت، بوالغضو، نا لائق، عبرت، دوسرے کی حالت دیکھ کر اس سے نصیحت پکڑنا۔

مشورت ہر کس کہ با اہل کت۔
آنکہ مال و زر و بد با حباہاں
زر چو جاہل را ہی آید بخت
نشد از دوست مدبر پند را
عبرتے گیر از زمانہ اے جواں
ہر کہ از غفلت آگاہی بود
دیو ملعونش بیک گرہ کند
آپنجاں کس کے بود از مقبلاں
میکند اسرار ہی ساز و تلفا
از جہالت بگسلد پیوند را
تا نباشی از شمار مدبراں
نزد او ادبار گسرا ہی بود

در بیان آنکہ چار چیز را حقیر نہاید شمار

چار چیز آمد بزرگ و معتبر
زاں تھے ختم ست و دیگر آتش
چار می دانیش کہ آرید ترا
ہر کہ در پیش مدو باشد حقیر
ذرہ آتش چو شد افروختہ
علم انکا نک بود خواریش مدار
رج اندک را بچن عنخوارگی
در دسر اگر نخوید کس علاج
باش از قول مخالف پر خذہ
آتش اندک تو اں کشتن بآب
ی نماند خود لیکن در نظر
باز بیماری کز دول تا خوش ست
ایں ہمہ تا خرد نماید ترا
از بلائے او کند روزے نفیر
بینی از وے عالمے را سوختہ
زانکہ دار و علم قدیرے شمار
ور نہ بینی عجز در بیچارگی
خوب آں باشد کہ برگردد مزاج
پیش از اں کز یاد آئی لے سپر
ولے آں ساعت کہ گریز التہاب

در بیان مذمت خشم و غضب

چار چیز ہم شود موجود نیست
ختم را نکند پشیمانی علاج
جہل آید خواری از کابل تنی
اے سپر ہر کس کہ دار چار چیز
عاقبت رسوائی آید از محتاج
بے گماں از گبر خیزد و دشمنی

خشم، ہشمن، آتش، آگ،
ناخوش، رخص، آرید ترا،
تجھے سوارتی ہے، تجھے ذلیل
بلانے، مصیبت، نفیر، بھانگ،
زرہ آتش، آگ کی، یہ چھلاری
مدہ جہاں، اندک، بھوڑا،
خوار، اہل، قدر، مرتبہ،
رج، پیوری، غمخواری، علاج،
عجز سے بس، بیچارگی،
علاج، بین جب تدابیر
بیماری کا علاج، سو تو پھر
بڑھ کر علاج ہو جائے گی،
رگرو، اہل، عالمے، عیسی
اگر دسر کو
مدبر کی جان
ارطاج
ذکی
جائے تو

اس سے
اسان کا مزاج بگڑ جاتا
ہے، التہاب، شعلہ،
یعنی جب آگ بھڑکی جوڑ
اس کو معمولی پانی سے بجھایا
جاسکتا ہے مگر جب شعلہ
بلند ہونے لگی تو اس پر
قوبان مشکل ہو جاتا ہے
مذمت، برائی، خشم،
غصہ، میں ذیل میں بیان
کردم چار چیزوں پر
چار دوسری از خود
مرتب ہو جاتی ہیں۔
واقعیت، آخر کار۔

رسوائی، ذلت، محتاج، بھڑکا، پشیمانی، پریشانی، سے ٹھن، بے شک، بکر، ثبوت،
کابل تنی، ہشمت۔

بجوئی، لڑائی، جھگڑا، شوق، خودی، محبت۔ یعنی جب جاہل آدمی غصہ سے کچھ حاصل نہیں ہوتا۔ بالکل ادنیٰ یعنی اگر کچھ ہے۔ جیسے۔
 ۲۲ کام۔ تیشہ، کڑی پھیلنے کا ایک آلہ ہے۔
 کو برداشت نہیں کرتا تو پھر سوائے پریشانی کے

ختم خود کو غصہ کو برداشت کرنا۔ افتادہ، مست۔ تن پرور، آرام پرست۔ بے ثباتی، نا پائیداری۔ خراج، صاحب۔ بقاء، بقا۔ نیوکھا، اچھے چہرے والے۔ جو غصہ، عتاب، جھڑک۔ صدقار، صدق کی جگہ ہے۔ دوست۔ تہر، محبت۔ زنان، زن کی جگہ ہے۔ عورت۔ صحبت، مجلس۔ رحمت، رعایا، سلطان، بادشاہ۔ ستم، ظلم۔ مردار، دراصل مراد ہے۔ عتاب، جھڑک۔ بہرہ، حصہ۔ زبان کشادہ، کھلا، شکوہ کرنا۔ یعنی عورت کو اگر کسی دن سموی فرق ملک جائے تو سب بد تمام اچھا یوں پر پانی پھر دیتی ہے۔ جڑیٹ، پاک میں بھی ایسی ہی وار ہے۔ کٹرک، بہت نفور۔ عید کی دوستی۔ زار، کوڑا۔ جان کا کسی جان کا گھناؤ۔ تمام بکسل۔ غلام، روکا۔ دشمن، علم، خرد۔ عقل، عمل، نیک، اعمال۔ پر تہر، بڑے اعمال سے بچنا۔ شمل، عام۔ یعنی پرہیزگار سے دہشت کامل ہے جہاں کہ فرمان خداوندی۔

خوش خود کو غصہ کو برداشت کرنا۔ افتادہ، مست۔ تن پرور، آرام پرست۔ بے ثباتی، نا پائیداری۔ خراج، صاحب۔ بقاء، بقا۔ نیوکھا، اچھے چہرے والے۔ جو غصہ، عتاب، جھڑک۔ صدقار، صدق کی جگہ ہے۔ دوست۔ تہر، محبت۔ زنان، زن کی جگہ ہے۔ عورت۔ صحبت، مجلس۔ رحمت، رعایا، سلطان، بادشاہ۔ ستم، ظلم۔ مردار، دراصل مراد ہے۔ عتاب، جھڑک۔ بہرہ، حصہ۔ زبان کشادہ، کھلا، شکوہ کرنا۔ یعنی عورت کو اگر کسی دن سموی فرق ملک جائے تو سب بد تمام اچھا یوں پر پانی پھر دیتی ہے۔ جڑیٹ، پاک میں بھی ایسی ہی وار ہے۔ کٹرک، بہت نفور۔ عید کی دوستی۔ زار، کوڑا۔ جان کا کسی جان کا گھناؤ۔ تمام بکسل۔ غلام، روکا۔ دشمن، علم، خرد۔ عقل، عمل، نیک، اعمال۔ پر تہر، بڑے اعمال سے بچنا۔ شمل، عام۔ یعنی پرہیزگار سے دہشت کامل ہے جہاں کہ فرمان خداوندی۔

چون بھوجی درمیاں پیدا شود
 خشم خود را چو راجو نکہ راند جاہلے
 ہر گشت از کبر بالا گردنش
 کاہلی را ہر کہ سازد پیشہ
 خشم خود را اگر فرو نخورد کسے
 ہر کہ ادا و فتادہ و تن پروریت
 در بیان بے ثباتی چہار چیز و پرہیز از ازاں
 گوش داراے موہن نیکو لقا
 پس عتاب اصدقا کست بود
 بے بقا چون صحبت ناجنس داں
 مرو را باشد بخت و در ملک کم
 کم بقا باشد چو خط بر رخ آب
 چون کم آید بہرہ بکشاید زباں
 کتریک بند از ایشان ہمدی
 نفرتش از صحبت لبس بود
 جملہ رازیں حال آگاہی بود
 اے پیر چوں باد از رخ در گذر
 چہار چیز از چہار چیز کمال می یابد
 چون شنیدی یاد میدارے غلام
 از عمل دینت ہی یا بد جہاں
 نعمتت از شکر شامل می شود
 دینت از پرہیز کمال می شود

ان کو مکمل عند اللہ الحاکم اور شکر سے نعمت میں زیادتی ہوتی ہے۔ ارشاد خداوندی ہے۔ یعنی شکر تو لازماً دیکھو۔

بہرہ، حصہ یعنی جس طرح پرندہ پروں سے

بے عمل را اہل دیں کس نظر
 غافلان را گوشتاے میسہ ہر
 بہرہ شاگرد کمال نعمت است
 پیش بے عقلان نمی باید نشست
 علم مرغ و عقل بال است لے پیر
 از طریق عقل با شد بر کراں
 بہت دانش را کمالات از خرد
 شکر نعمت را کمالے مسید ہر
 شکر ناکردن زوال نعمت است
 علم را بے عقل نتوان کار بست
 بے خرد دانش و بال ست لے پیر
 ہر کہ علمے دارد و نبود بر آں

در بیان آنکہ باز گردانیدن آل محالست
 چہار چیز است آنکہ بعد از رخصت
 چون حدیث رفت ناگہ بر زباں
 باز چوں آر حدیث گفتہ را
 باز گئے گرد و چو تبس انداختی
 ہر کہ بے اندیشہ گفتارش بود
 تا نہ گفتی می توانی گفتش
 از محالات ست باز آوردنش
 یا کہ تیرے جہت پروں از کماں
 شکر نہ گردانہ قضائے رفتہ را
 ہمچیں عمرت کہ ضائع ساختی
 پس نہ امتہائے بسیارش بود
 چوں بہ گفتی کے توان بہفتش

در بیان غنیمت دانستن عمر
 عمر را می داں غنیمت ہر نفس
 بچ محس از خود قضا را رد نہ کرد
 ہر کہ راہی از قضا شد بد نہ کرد
 ہر کہ می خواہد کہ باشد در اماں
 می سزد گر عمر را داری عسب بز
 چوں رود دیگر نیاید باز پس
 ہر کہ راہی از قضا شد بد نہ کرد
 ہر کہ می خواہد کہ باشد در اماں
 می سزد گر عمر را داری عسب بز
 چوں رود پیشش نخواہی دید نیز

در بیان خاموشی و سخاوت
 حاصل آید چہار چیز از چہار چیز
 خاموشی را ہر کہ سازد پیشہ
 یاد گیر این نکتہ از من اے عزیز
 گرد و این نبودش اندیشہ
 چوں رود پیشش نخواہی دید نیز

خاموشی جہت خاموشی ست زد، ناپا ہے۔ یعنی بے خوف،

بجوئی، لڑائی، جھگڑا، شوق، خودی، محبت۔ یعنی جب جاہل آدمی غصہ سے کچھ حاصل نہیں ہوتا۔ بالکل ادنیٰ یعنی اگر کچھ ہے۔ جیسے۔
 ۲۲ کام۔ تیشہ، کڑی پھیلنے کا ایک آلہ ہے۔
 کو برداشت نہیں کرتا تو پھر سوائے پریشانی کے
 ختم خود کو غصہ کو برداشت کرنا۔ افتادہ، مست۔ تن پرور، آرام پرست۔ بے ثباتی، نا پائیداری۔ خراج، صاحب۔ بقاء، بقا۔ نیوکھا، اچھے چہرے والے۔ جو غصہ، عتاب، جھڑک۔ صدقار، صدق کی جگہ ہے۔ دوست۔ تہر، محبت۔ زنان، زن کی جگہ ہے۔ عورت۔ صحبت، مجلس۔ رحمت، رعایا، سلطان، بادشاہ۔ ستم، ظلم۔ مردار، دراصل مراد ہے۔ عتاب، جھڑک۔ بہرہ، حصہ۔ زبان کشادہ، کھلا، شکوہ کرنا۔ یعنی عورت کو اگر کسی دن سموی فرق ملک جائے تو سب بد تمام اچھا یوں پر پانی پھر دیتی ہے۔ جڑیٹ، پاک میں بھی ایسی ہی وار ہے۔ کٹرک، بہت نفور۔ عید کی دوستی۔ زار، کوڑا۔ جان کا کسی جان کا گھناؤ۔ تمام بکسل۔ غلام، روکا۔ دشمن، علم، خرد۔ عقل، عمل، نیک، اعمال۔ پر تہر، بڑے اعمال سے بچنا۔ شمل، عام۔ یعنی پرہیزگار سے دہشت کامل ہے جہاں کہ فرمان خداوندی۔
 چون بھوجی درمیاں پیدا شود
 خشم خود را چو راجو نکہ راند جاہلے
 ہر گشت از کبر بالا گردنش
 کاہلی را ہر کہ سازد پیشہ
 خشم خود را اگر فرو نخورد کسے
 ہر کہ ادا و فتادہ و تن پروریت
 در بیان بے ثباتی چہار چیز و پرہیز از ازاں
 گوش داراے موہن نیکو لقا
 پس عتاب اصدقا کست بود
 بے بقا چون صحبت ناجنس داں
 مرو را باشد بخت و در ملک کم
 کم بقا باشد چو خط بر رخ آب
 چون کم آید بہرہ بکشاید زباں
 کتریک بند از ایشان ہمدی
 نفرتش از صحبت لبس بود
 جملہ رازیں حال آگاہی بود
 اے پیر چوں باد از رخ در گذر
 چہار چیز از چہار چیز کمال می یابد
 چون شنیدی یاد میدارے غلام
 از عمل دینت ہی یا بد جہاں
 نعمتت از شکر شامل می شود
 دینت از پرہیز کمال می شود
 ان کو مکمل عند اللہ الحاکم اور شکر سے نعمت میں زیادتی ہوتی ہے۔ ارشاد خداوندی ہے۔ یعنی شکر تو لازماً دیکھو۔

کاملاً اور اس قدر
قتل
الحریم
قبل ابولوح
و اس کے

سے پہلے نکالے گا راستہ
جی کس کر لو۔
باز، بوجھ، خستے بدن،
بڑی عادت ناسازگار،
ناخوش، مست، بھائی۔

شکایت ، کا حکم ۔
 جو شخص دار ، کان رکھ ۔
 رہتا ، رہا ۔
 دوزخ فرشتہ ۔ ، جرم ۔
 گ ۔ عیانی ، اولاد ۔
 رقت ۔ ، واسطہ ۔
 انجوس - شام جے والہ
 جیسرہ سے نور

گشت امین هر که یکی کرد قاش
عکس نعمت را دهنده از و ترسی
از سلامت کسوتی بدوش کرد
و نوکونی کن تو با خلق جهان
در میان خلق گرد نخست
آن نه می داند که با خود می کند
تا توانی با سخا و وجود باش
تا نه سوز و مر ترا تا به دست

به خوارى آرد
 نشود اين نكته جز اهل قيسه
 بيند او چار دگر بے اختيار
 ماند تنهش هر كه استخفاف كرد
 عاقبت رونق پشيمانى خورد
 بدش آهسته نشيند بارها
 در سنگين بيشك كند از هم فرار

را شکست آورد
 آتو گویم گوش داسی حق پرست
 رزم بے حد و عیال پر قطار
 هر دش از غصه خون آشام شد
 نیره گردد هر دو چشم روشنش
 در زمانه زاری کارش بود

مگر سلامت بایست خاموش باش
از سخاوّت مردیاید ستم وری
هر که او شد ساکت و خاموش کرد
مخبر همی خواهی که باشی در اماں
هر که عادت شود جود و کرم
هر که کار نیک یابد می کند
اے برادر بنده معبود باش
باش از بخل بنحیلاں یُر حذر

در بیان چیز —
چار چیزت برده از چار چیز
هر که زود صادر شود این چار کار
چون سوال آورد گرد و خوار مرد
هر که در پایان کاسه نشاند
هر که مستند احتیاط کارها
هر که گشت از موی پدنا سازگار

در بیان آنچه آمد
 آدمی را چار چیز آرد شکست
 دشمن بسیار و و آیم بے شمار
 رانے میکنے کہ غرق و ام شد
 هرگز ابيار باشد دشمنش
 هرگز اطفال بسيارش بود

گوش داشت با تو گویم سر بسر
سادہ دل را بس خطا باشد خطا
صحبت صبا ازین نباید ترست
که کند دشمن بغیر از دشمنی

بے حق
 باتو گویم یاد گیرش اے سلیم
 والدین از خویش رخصتی کردن مست
 چارمی نیکی به حلق نامراد

زیادہ فائدہ
 این نصیحت بشوئے جان عزیز
 دانجہ دیدن جمالِ ماہِ وُش
 می فراید عمر مردم را ز ازل
 در بقا افز و بیش حاصل بود

یاد دارش چون شنیدی لے عزیز
 پس غریبی و آنچه رنج و راز
 عمر او بشک بکا بد اے سپر
 عمر را اینها همی وارد زیاں
 کار او هر خط دیگر ساں بود
 کز همه وارد خدایت در امان

تیار چیز است از خطا ہائے پیر
اول از زن داشتن چشم وفا
ایمنی ز ابله خطائے دیگر است
حارمی از مکر دشمن ایمنی

در بیان عطا
چار چیز است از عطا بائے کریم
فرض حق اولیٰ بجا آوردن است
حکم دیگر حقیقت با شیطان جهاد

در بیان آنکه عمر
می فرماید عمر مردان چنانچه پسند
اول آوردن بگوش آواز خوش
سوم آمد ایمنی برمال و چال
آنکه کارش برآمد اول بود

در بیان آنکه
عمر مردم را بکاهد و چینه
شدگی زان رخ در پیری نیاز
هر که او بر مرده اندازد نظر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان
هر که او را دشمنان ترسان بود
از خدا ترس و مترس از دشمنان

غنٹ، تعریف، بھیاں،
 کی جس طرح کچھ خطا،
 ملائی، میں، غلطی، جیت، امید
 یہ دہی جو کچھ کھڑا مرید
 نے کب تو ہم بخش کرنے
 والا، تسلیم، سلامتی والا
 جو آواز دل پر گزرا -
 داکو، نامراد، کمزور
 کھڑا

برہمچاریوں میں سے کسی ایک سے
 زندگی آرام و سکون سے
 گزارنے کے لیے آوازِ حش
 چھی آواز دے گا جسے اس
 کے بعد وہ دیکھیں ،
 حیدر

میں
صورت
ایک
امینان
مردوں

زید الدی - بطور الم
کرتی میں - نیت ز
محاج - پتہ ری
پڑھاپہ - دیکھ تو راز
لبی - بی بی -

زکس، خوف -
ریا، نقصان -
مہر، مہر -
دیو، دیو -
دوسرا -

در بیان باعث زوال سلطنت

چهار چیز آمد فساد پادشاه
اول اندر مملکت جور و سیر
ریختن شمشیر باشد خیانت در دیر
چون کند در ملک شمشیر ستم
چون بود غافل وزیر بے خبر
گر خلل در کاتب دیوان بود
گر اسیران را شود قوت پدید
چون صلاحیت در وجودش بود
گر نباشد واقف و دانای وزیر
گر نذار دشت سیاست را بکار

فساد، بر باد می - جود
غیر مملکت، لا پرواہی
ریختن، دگر - خیانت
بد و نیکی - دہر، منشی
اسیر، قیدی - شمشیر، بادشاہ
میرے، کوئی سردار -
الم، رنج - وزیر و وزیربانو -
خلل، نقصان - کاتب دیوان
دشمن، کاستی - ولایت
ملک - حبس، ستم
صلاحیت، اصلاح
کوتہ، چھوٹا سیاست
سی حالات - کار، واسطہ
ناکار، نالافی
آبرو، عزت
ریز، کھائی
سے - مزید
ناہی -
خصلت، عادت

در بیان آنکہ آبرو بریزد

دور باش از بیخ خصلت لے پیر
اولا کہ کوئی بامردم دروغ
ہر کہ استیزہ کند با بہتران
پیش مردم ہر کہ را بنود ادب
از سبکساران مباحث اے بکجوی
اے پیر با بہتران کمتر استیز
گر بچالم آبروی باید ست
ہر کہ آہنگ سبکساری کند
جز حدیث راست بامردم گوی

دروغ، جھوٹ - بے فروغ
بے نور - استیزہ، لڑائی
بہتران، بہتر کی جمع سردار -
عجب، تعجب
سبکساران، سبکساری کی جمع جلد باز -
سبکساری، جلد بازی - کمتر استیز
مت جھڑ - حاق، بیوقوفی
دانا، ہمیشہ - خلق، خلق
بھی عادت آہنگ، ارادہ -
خویش، اپنی - بیزاری
نفرت - حدیث راست
سچی بات - آبرو جو
نہر کا پانی - یعنی جس طرح

ہر کہ پانی کوئی قدر نہیں ہوتی اسی طرح قدر بھی جھوٹ بولنے کی وجہ سے ختم ہو جاسکتا ہے

از خلاف و از خیانت باش دور
تا بود پیوستہ در روئے تو نور
اے برادر بیخ کس را بد مگو
از حسد در روزگار کس مبین

در بیان آنکہ آبرو بیفزاید

می فراید آبرو از بیخ چیز
در سخاوت کوش گرداری غنا
بر دباری و وفاداری گزین
ہر کہ او بر خلق بخشاید ہی
چوں بکار خویش حاضر بودہ
از سخاوت آبرو افزوں شود
ہر کہ بر خلق بخشاش بود
باش دائم بردبار و با و نسا
تا بماند رازت از دشمن نہاں
تا نگردی پیش مردم شد مسار
اے برادر پردہ مردم مذر
یا ہوائے دل مکن ز نہار کار
تا زبانت باشد اے خواجہ دراز
قدیر مردم را شناس اے محترم
ہر کہ اقدرے نباشد در جہاں
از قناعت ہر کہ را بنود نشان
بر عدوے خویش چوں یابی ظفر

خلاف، برائی خیانت برائی
پیوستہ، ہمیشہ یعنی اگر تو چاہتا
کہ تیرا چہرہ ہمیشہ بارانی ہے تو
ان ہی عادت کو چھوڑ دے -
بیخ کس را بد مگو کسی کو برا نہ کہو
از حسد، از غناک - روزگار
روزی - می فراید
اہل بزم، تیرا دلے - غنا
دوست - سنی، سخاوت - بردبار
خود - گریس، اختیار کر
کار خویش، اپنا کام - بے خود
بے عقل، بچش، بخشش
بر دبار، حوصلہ والا - حدیث
سوروشی -
ندانی
پریشیدہ
بزر، جیدہ
کمزاس
مت پہنچا -
برادر، دوست
کسی کی اجازت
کے بغیر مت اٹھا و نہ شرمندگی
اٹھانی پرے گی - مذر
مت پہنچا - یعنی کسی کا پردہ
ناش نہ کر تاکہ تیرا جیدہ
پریشیدہ رہے - نہار، خواہش
نہار، ہرگز - پیشانی، پیشانی
کو تاج، چھوٹا - متا، نہار
محترم، عزت دے - قدر، شہ
عزت - مردان، مرد کی جمع
سید جان - قناعت - صبر - تو کر
دوست - دوست - دشمن ظفر، گلیان
خون، مانی

دائمی باش از حق تر سگار
یا تو واضح باش و خون با ادب
بر دباری جوی و بے آزار باش
صبر و علم و علم تریاق دل اند
بچو تریاق اند دانا یان دهر
مردم از تریاق می یابند نجات
فخر جسد علمها ناں دادن ست
گرچه دانا باشی و اہل ہست

در بیان علامت نادان

فرد و خصلت مرد نادان را نشان

در بیان صفت زندگانی

ناخوشی در زندگانی اے ولید
آنکہ نبود مرد را فضل نحو
ہر کہ گوید عیب تواند حضور
تر ترا ہر کس کہ باشد رہنمائی
مردمندان عالم را شناس
حالی خود را از دوس نہاں مدار
تا توانی باز تاں صحبت مجوی
آنچہ اندر شرع باشد ناپسند
ہر چہ را کہ دست حق بر تو حرام
چونکہ روزی بر تو بکشاید خدای

ترنگار، ڈرنے والا -
تواضع، عاجبندی، برابری
جسد مندی، بدن آزارنے صر
علم، سوسلہ، ترقیاتی، ایک شو
دوسہ جوہر کے اثر کو ناکل
کردی ہے دانا یان، دانا
کی تسبیح ہے، دیگر، اند
آر، اگر حیاست، اندکی
ناں، دوس، کھانا، کھانا
نادان، اے وقت، جہان
صی کی تسبیح ہے، خوشی
خوشی کی ضد، عین علم
ولید، لوکا، پدید آئی
صورت، اس سے
علمت، تباریکی
حسنت، نیکی
اہل، مروت
نیوکر، لباس

بہت ہی اچھا
لباس یعنی عقل مند
سہ جس میں خرابی د
باطنی دونوں خرابی د
پانی حب نہیں -
پنہاں، پوشیدہ -
حبیب، حاذق، مہر
حکیم، یار غار، سپا دوست
فائدہ، ان دونوں سے
راز حبیب، انقصان دہ
صحبت، محو، مجلس نہ کر
شروع، نہ بہت، گرد
ہرگز نہ، اس کے قریب نہ جا
دل کشادہ، دل پریمی سے دست کر

تازہ روی خوش سخن باشی و اچھی
بر مخور اندوہ مرگ اے بوالہوس
دل ز غل و غش ہمیشہ پاک دار
تیکہ کم کن خواجہ بر کردار خویش
بہترین چیزے بود خلق نکوست
ز وفور تر باش دائم اے خلعت
آنکہ باشد در کعب شہوت اسیر
گر تو بینی نا کہے را دست گاہ
بر در نا کس قدم ہرگز نہ سہ
تا توانی کار ابلہ را مساز

در بیان احتراز از دشمنان

از دوس پرہیز کن اے ہوشیار
اول از دشمن کہ او ستیزہ روست
خویش را از نزد دشمن دور دار
اے پسر کم گوئی بامردم در وقت
بہترین خصلت اگر دانی کراست
چوں حدیث خوب گوئی یا فقیر
تشم خود دن پیشہ ہر سرور ست
ہر کہ بامردم نہ سازد در جہاں
آنکہ شوخ ست و ندارد شرم نیز
از ملامت تابستانی در اماں

تا بود نام تو در عالم سخن
چونکہ وقت آید نہ گرد پیش و پس
تا توانی کینہ در سینہ مدار
دل بند رحمت جبار خویش
خلق خلق نیک را دارند دوست
کین بود آرائش اہل سلف
گرچہ آزاد ست اورا بندہ گیر
حاجت خود را از و ہرگز نخواہ
ور نہ بینی ہم مپرس از وے خبر
کار فرمایش کو لے کستہ نواز

تازہ روی خوش سخن باشی و اچھی
بر مخور اندوہ مرگ اے بوالہوس
دل ز غل و غش ہمیشہ پاک دار
تیکہ کم کن خواجہ بر کردار خویش
بہترین چیزے بود خلق نکوست
ز وفور تر باش دائم اے خلعت
آنکہ باشد در کعب شہوت اسیر
گر تو بینی نا کہے را دست گاہ
بر در نا کس قدم ہرگز نہ سہ
تا توانی کار ابلہ را مساز

در بیان آنکہ خواری آورد

مشت خصلت آورد خواری بروی
 اوّل آن باشد کہ مانند مخس
 ہر کہ او جہان کس ناخواندہ شد
 دیگر آن باشد کہ نادانے رود
 کار کردن بر حدیث آن دومد
 ہر کہ بنشیند ز بردست صدور
 نیست جمعے را چو بر قول تو گوش
 حاجت خود را مگو باد شناس
 از فرومایہ مراد خود مجوی
 بازن و کودک ممکن بازمی ہلا

باتو گویم گر ہی گوئی بگوئی
 مرد ناخواندہ شود جہان کس
 نزد مردم خواری زار و راندہ شد
 کہ خداے خانہ مردم شود
 کہ سبزیل اند دایم در نبرد
 گر رسد خواری برویش نیست دور
 صد سخن گر باشدش تجسر پوش
 زیں بتر خواری نباشد در جہاں
 تا نیاید مر تر از خواری بروی
 تا نہ گردی خواری زار و مبتلا

سبب - ببرد، لڑائی، کہ خدا،
 طراح - صدور، صدر کی جمع
 مسند، ادب کا مقام، یعنی بزرگی
 دوسرے کی مسند پر بیٹھا بھی
 باعث دولت ہے، جمعے
 جماعت - بر قول تو گوش، یہی
 جب لوگ بڑی بات پر توجہ
 زور دیتی، بڑے زیادہ - دروایا
 تھکے - کودک، بچے، ہلا،
 ہرگز - یعنی لڑے، دروایا
 سنی مذاق کرنا بھی، امت ذات
 ہے - طعام خوشی کو اچھا
 خدمت، مالک - اناں ہست
 بتا، قیمت، یہی
 جو چیز اسان
 محنت، س
 ہوتی ہے در
 قیمت، سبزیں
 ہر کتنی وہ عقل مند

در بیان زندگانی خوش

در جہاں شش چیز می آید بکار
 خوش بود یا ر موافق در جہاں
 ہر سخن کاں راست گوئی و درست
 انجہ از زانت عالم در بہا ش
 دشمن حق را نباید داشت دوست
 عیبت کس با او نمی باید نمود
 از خدا خواہ آنچه خواہی لے پسر
 بندگان را نیست ناصر حبز الہ
 آنکہ از قہر خدا ترسد بے

اولاً یا ر و طعم شام خوشگوار
 باز مخدوئے کہ باشد جہاں
 بہ ز دنیا زانکہ در فے نفع است
 عقل کامل دال تو زودل شتاباش
 باز گشت جملہ چوں آخر بدوست
 زانکہ نبود تیج محے بے غدود
 نیست در دست خلائی خیر و شر
 یاری از حق خواہ و از غیرش نخواہ
 بیگماں تو سندانے ہر کہ

ہے - تم کو شست، مدد
 ایک قسم کی رک ہے جوڑی
 سخت ہوتی ہے اس کو بھیند
 دیا جاتا ہے - یعنی نفع اور نقص
 کا خالق اللہ تعالیٰ ورنہ نافع
 اور ضرر دینے والی اسٹینا
 جہان میں موجود ہیں جن میں
 اللہ تعالیٰ نے یہ خاصیت رکھی
 ہے - ناصر، مددگار - خاندہ
 یہاں عزیز سے مراد بہت ہیں -
 اولیائے کمالین و راہبیار سل
 اس زمرے میں نہیں آتے
 کیونکہ اس کی تو خود

ترغیب دی ہے جو صحبت کے لئے کھڑی ہے طلب معلوم جو ان کی صحبت انسان کو نفع دیتی ہے

از بدی گفتن زباں را ہر کہ بست
 کرد شیطان لعین را زبردست

در بیان آنکہ اعتماد را نشاید

کس نیاید تیج چیز از تیج کس
 نیست اول دوستی اندر ملوک
 شغلہ را با مروت نہ سگری
 ہر کہ بر مال کساں دار و خند
 آنکہ کذاب است وی گوید دروغ

یاد گیر از ناصح اسے صاحب نفس
 ایں سخن باور کند اہل سلوک
 تیج بد خوئے نیاید بہت سری
 ہونئے رحمت برداشت کے رسید
 نیست اوراد و فاداری فروغ

در بیان نصیحت و خیر اندیشی

ہر کہ راستہ کار عادت باشدش
 اولاً گر بیند او عیب کساں
 ہر کہ بینی براہ ناصواب
 ز محبت خود را ز مردم دور دار

در جہاں بخت و سعادت باشدش
 در ملامت تیج نکشاید زباں
 سربراہش آرتنا یا بی ثواب
 بار خود بر کس سیفکن زینہاں

در بیان تسلیم

گر ہی خواہی کہ باستی رستگار
 اولاً دیدن بود حکم نقصا
 چسیت تویم دور بودن از جفا
 ہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز
 صدقہ کا لودہ گردد با ریا
 گر عمل خالص نباشد بچو زر
 تا تو انگر با ششی اندر روزگار

رخ مگرداں اسے برادر از تہ کار
 بعد از آن حسیق بجان دول رضا
 ہر کہ ایں دارد بود اہل صفا
 جز براہ حق نہ بخشد تیج چیز
 کے بود آن خیر مقبول خدا
 قلب را ناستد نیا رود در نظر
 نفس را از آرزو ہاد دور دار

بدی، برائی، زبردست
 کز دور - اعتماد، محبوس
 نصیحت - نصیحت کرنے والا
 ملوک، ملک کی جمع بادشاہ
 اور بقیہ - اہل سلوک
 خدا کی راہ پر چلنے والے
 شغلہ، کینہ، مروت، احسان
 شکاری، دست دیکھ، مہتری
 سرور، مال کساں، دوسراں
 کا مال، کذاب، جھوٹا
 غامت، برائی
 راہ ناصواب، غلط راستہ
 سربراہش آرتنا، سرکردہ
 راستہ پر
 زحمت
 تصنیف
 پتہ
 بوجہ
 سیفکن،
 زینہاں، سیم، حکمانا
 یعنی اگر تو بخت چاہتا ہے
 تو یہ تین باتیں تسلیم کر
 حکم نقصا، نقص پرانی
 اہل صفا، نیک لوگ
 ناقص، پر کھنے والا - یعنی
 اللہ تعالیٰ کے بارگاہ
 میں خلوص کے بغیر
 عمل کی کوئی قیمت
 نہیں ہے - تائب
 روزگار، زمانہ
 آرزو ہا
 خواہشات

در بیان کرامات حق

چهار چیز است از کرامت الهی که حق اولاً صدق زبانت در سخن پس سخاوت هست از فضل الهی تا توانی دوز باش از سود خوار هر کس را حق داده باشد این چیز بیش مردم آنکه رازت فاش کرد هر که باشد مانع عشر و زکوة پر حذر باش از چنان کس زینهار	یاد دارش چون زمین گیر ی سبق و آنچه حفظ امانت فهم کن فضل حق داں گر نظر داری نگاه زانکه هست از دشمنان کردگار باشد آنکس مومن و پر هیکار همدم آن ابله یا طبل مباحش و آنکه غافل وار بگذارد صلوة تا نه سوزد مرا ترا آسیب نادر
---	--

در بیان فرو خوردن خشم

لذت عورت اگر باید بدهر چون نگر در خلق با خوی تو راست اے برادر تکیه بر دولت مکن سود نکند اگر گریزی از قضا نه آن چه حاصل نیست دل خرسند هر که او باد و ستان یک دل بود	باش دائم پر حذر از خشم و فخر گر بخوئے مرد ما سازی رواست یاد دار از نامح خود این سخن هر چه می آید بیا مید رضا گوش دل را جانبا این پند دار جمله مقصود دلش حاصل بود
---	---

در بیان چسان فانی

در جهان دانی که باشد معتبر کم کند با کس و فایز روزگار آنکه با تو روز غم بود دست یار روز نعمت گر تو پردازی بر کس	آں که او را پاک نبود از خطر جو در دارد نیستش با هر کار روز شادی هم پریش زینهار روز محنت باشدت فریاد بر سر
--	--

کرامات حق، امانت الهی کی
عنایات - اولاً، پهلای صدق
زبانت، زبان کی سجاوی -
و آنچه، اس کے بعد خدا امانت
امانت کی حفاظت - دوزگار
تا توانی، جب تک بر سکے
سود خوار بیاج کھانے والا -
ہمدم، ساتھی - باطل، خیر - مانع
روکے والا، فخر، دین کی پیروی
کادوساں جھڑ، عامل دور، ماطول
کی مانند یعنی زکوة و دینے والے
کی فانی یعنی مومن کی آسپنا
آگ کا دواں - دوز - راز فخر
ختم - راست زبانی
لذت، محبت
سود، فائدہ
خوردن، کسی
پند، نصیحت
مومن جو چیز تھی
حاصل نہیں ہے اس کے لیے
اپنے آپ کو بے چین نہ کر
یکست دل، عارفی مقصود دل
دل خواہش - معتبر، قابل اعتبار
باکت، خوف
خطر، خطرہ - جوڑ، خشم
میر، محبت - روز، عیش
تعلیق کا دن - روز شادی
خوشی کا دن - یعنی ہر شے
غم کے وقت جو ترسائی
جو تیری خوشی میں اس
کو بھول - روز میں تو جی
مستول ہوا -

در بیان معرفت اللہ

چوں بیابی دولت از مستعان

مر ترا ہر کس کہ یا عینم بود

در بیان معرفت اللہ

معرفت حاصل کن اے جان پید
ہر کہ عارف شد خدائے خویش را
ہر کہ او عارف نیاشد زندہ نیست
ہر کہ او را معرفت حاصل نشد
نفس خود را چوں تو بشناسی دلا
عارف آں باشد کہ باشد حق شناس
ہست عارف را بدل مہر و وفا
ہر کہ او را معرفت بخشد خدائے
نزد عارف نیست دنیا را خطر
معرفت فانی شدن دروے بود
عارف از دنیا و عقبی فارغ ست
ہمت عارف لقاے حق بود

در بیان مذمت دنیا

باجہ ماند ایں جہاں گویم جواب
چوں شوی بیدار از خواب امی عزیز
بچنین چوں زندہ افتاد و مرد
ہر کہ بود دست کردار زکو
ایں جہاں را چوں تنے داں خوب روی

اندراں دولت پیرس از دوستان

چوں رسد شادی ہماں ہمد بود

تا بیابی از خدائے خود خبر
در فنا بیند بختاے خویش را
قرب حق را لائق وار زندہ نیست
بچ با مقصود خود و حاصل نشد
حق تقالے را بدانی با عطا
ہر کہ عارف نیست گردنا سپاس
کار عارف جملہ باشد با صفا
غیر حق را در دل او نیست جائے
بلکہ بر خود نیستش ہرگز نظر
ہر کہ فانی نیست عارف کے بود
زانچہ باشد غیر مولی فارغ ست
زانکہ در حق فانی مطلق بود

آنکہ بیند آدمی چیزے بخواب
حاصلے بود ز خوابت بچ چیز
بچ چیزے از جہاں با خود بند
در رہے محسبی بود ہمراہ او
خویش را آراید اندر چشم شوی

مستعان، مددگار یعنی اللہ تعالیٰ کی طرف سے
چوں، جب تھے دولت نے تو اس میں اپنے دوستوں کو بھول
اندراں، اندر امانت پیرس از دوستان
چوں رسد شادی ہماں ہمد بود
در بیان معرفت اللہ
تا بیابی از خدائے خود خبر
در فنا بیند بختاے خویش را
قرب حق را لائق وار زندہ نیست
بچ با مقصود خود و حاصل نشد
حق تقالے را بدانی با عطا
ہر کہ عارف نیست گردنا سپاس
کار عارف جملہ باشد با صفا
غیر حق را در دل او نیست جائے
بلکہ بر خود نیستش ہرگز نظر
ہر کہ فانی نیست عارف کے بود
زانچہ باشد غیر مولی فارغ ست
زانکہ در حق فانی مطلق بود
در بیان مذمت دنیا
باجہ ماند ایں جہاں گویم جواب
چوں شوی بیدار از خواب امی عزیز
بچنین چوں زندہ افتاد و مرد
ہر کہ بود دست کردار زکو
ایں جہاں را چوں تنے داں خوب روی
آنکہ بیند آدمی چیزے بخواب
حاصلے بود ز خوابت بچ چیز
بچ چیزے از جہاں با خود بند
در رہے محسبی بود ہمراہ او
خویش را آراید اندر چشم شوی
میں ہر اسی طرح دنیا سے انسان خالی ہوتا ہے گاہی جب زندہ انسان مر جاتا ہے تو اس دنیا سے سوائے نیک اعمال کو کچھ حاصل
یعنی آخرت خیر و برکت، خوشحالی، شادی، صحت و تندرستی۔

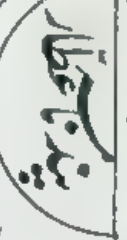
طبع - طبیعت طویل و بخت
 از کج - ناصح - تازه روحی
 من مکی - الطاف -
 طفت کی جمع - جسد باقی
 کلفت - بنا دشت -
 گرتی - بوجہ - اعزاز - عزت
 در باز کردن - دروازہ کھولنا
 نیم - بکشد - معرفت
 پہچان - گرہ - کاٹھ - ذرا
 نقدی - یعنی بن بلائے
 کسی کا مہمان نہ بن -
 گرامی کردن - عزت کرنا -
 اندک - پیش - بخور از یادہ
 جانست -
 جان کی جمع -
 جھوٹا -
 جتنے -
 تن - جسم - عورت - نکاح -
 جائز - بچھا -
 تانہ - چھٹی - وقت
 کپڑا - جو شکے آدمی
 کا ستر ڈھانپتا ہے
 اللہ تعالیٰ اس کو دونوں
 جہن کی سرفرازی
 عطا کرتا ہے - بر آوی
 پورا کرے تو - اقبال
 مرتبہ - خیر - نیکی
 در زد - اختیار کرتا ہے -
 خوان - دست خوان
 مکتب بچیل بر گز کہہ -

تابیابی عزت از رحاں تو نیز
 حق کشاید باب جنت را بر
 از وے آزرده خدا و ہم رسول
 خویش را شایسته رحاں کن
 از خدا الطاف بے اندازه
 تا گزانی نبودت از مہمان
 گر بود کا منبر پر و در باز
 ہر کہ زو پتہاں شود با شہ
 چوں رسد مہماں برویش در بند
 چوں رسد مہماں از پتہاں
 کو ششے در نیکنامی می کش
 پیش آدمی باید آوردن طعام
 برد باید پیش درویش اے
 تا دہندت در بہشت عدن جائے
 حق دہد او را ز رحمت نام
 در دو عالم ایزدش نورے
 بر سر از اقبال یابی تاج
 خیر و رزد در نہسان و آش
 کم نشیں در عمر بر خوان بخیل
 می شود نان سخنی نور و صفت
 در پئے مردار چوں کر کس

سقف و راں را تو بر استوں مدار
 ہر چہ بینی نیک بین و بد مبیں
 در بیان علامات الحق
 اولاً غافل زیاد حق بود
 کاہلی اندر عبادت باشدش
 یکدم از یاد خدا غافل مباحث
 از حماقت در وہ باطل بود
 تانمانی روز محشر در عذاب
 نقد مرداں را بہر کون منہ
 ہر کسے را پیش بین و کم مزین
 جانب مال یتیمیاں ہم میار
 مگر تو با ششی نیز با خود ہم گونے
 بے طمع می باش گرداری تمیز
 در بیان علامات فاسق
 باشد اول در دلش حب فساد
 دور دار و خویش را از راہ راست
 در بیان علامات شقی
 می خورد و دام حسد ام از حق
 ہم ز اہل علم باشد در گمیز
 تانہ سوزد مرتقا تا یہ سمووم
 پیش مردم عیب کس ہرگز مجوے

سقف - استوں - سقہ -
 سقہ - چھت - استوں -
 ستوں - حق - بے وقت -
 غفلت - زیادہ باتیں
 کرنا - کاہلی - سستی - حماقت
 بیوقوفی - وہ باطل - جھوٹا راستہ
 ہم اللہ تعالیٰ کے حکم سے ذرہ برابر
 بھی گردن کو نہ پھیر رہاں میں اس
 کی اطاعت نہ کر دین سنہ -
 حماقت - ذکر نقد - عزت - کوئی
 بکشد - سنی - لوگوں کی عزت کینوں
 کے سپرد نہ کر کہین تقدیر الہی میں
 نظر نہ کرے نہ اپنے سے ہر ایک کو
 مہتر -
 معیار -
 مت - برعکس
 یتیمیاں -
 ہم کی جمع -
 راز - مجید -
 ہدم - ساتھی - فاسق - نافرمانی
 کرے والا - بناؤ - فطرت - حب
 محبت - فساد - گزانی - بھگڑا -
 آزدون - رکھ دینا - شقی -
 بد بخت - حق - بیوقوفی - بے گناہ
 ناپاک - بے گناہ - تیز - بے وقت
 اپنے والا - در گزیر - بھانگے والا -
 تار - سموم - زہریلی آگ - جنیت
 دوست - سالان - سال کی جمع
 سولہ کرنے والا - ترماں - ٹٹنے
 والا - جوع - بھوک - لڑناں -
 کاٹنے والا - خویش - اپنا رشتہ دار
 واقع کار - مرجع - خوش آمد

کس کو جب کوئی رشتہ دار یا دوست راست میں مل جاتا ہے تو وہ آٹھ بجا کر نکل جاتا ہے اور اپنے اس فعل پر خوش ہوتا ہے۔

ماش یعنی اس کے مال سے کسی کو فائدہ نہیں سہ اور کسی اس کے گھر سے کسی کو کھانا نہیں ہوتا ہے۔ قیادت

در بیان علامات بحال

ماش علامت ظاہر آمد زنجیریں
اولاً از سائلاں ترساں بود
چوں رشتہ در رہ بخوش و آشنا
میست از مالش کسے را فائدہ

در بیان قیامت قلب

سخت دل را شے علامت یا فتم
باضعیقاں باشد شش جور و ستم
نوعظت ہر جنبہ گوئی بیشتر
اہل دنیا را بمعنی مردہ داں

در بیان حاجت خواستن

حاجت خود را بجوئے از رشتہ رفتے
مومنے را با تو چوں افتادہ کار
حاجت خود را جز از سلطان نخواہ
از وفات دشمنان شادی کن

در بیان قناعت

بقناعت ساز دائم اے پسر
ہر سحر خیز و استغفار کن
ہمیشہ خویش را غیبت کن
چوں شود ہر روز در عالم جدید

ماش یعنی اس کے مال سے کسی کو فائدہ نہیں سہ اور کسی اس کے گھر سے کسی کو کھانا نہیں ہوتا ہے۔ قیادت
سخت دل۔ رو بہ تن۔ بزرگ
بھیر لینا۔ جور و ستم۔ ظلم و غفلت
نصیحت۔ مقرر کیا وہ۔ کارگر
موت۔ یعنی جو لوگ یاد خدا سے غافل ہو کر دنیا میں مشغول ہوں
ہاتھ میں وہ مردہ ہیں اور زندہ مردہ کی صحبت میں نہیں بیٹھتا۔ حاجت خواستن۔ حاجت چاہنا۔ زشت۔ رو بہ شکل
خوب۔ رو بہ
خوب صورت۔ رو بہ
یعنی اپنی ضرورت
کو بادشاہ کے سامنے پیش کر دے اگر اس ملک رسائی نہ ہو سکے تو چکر کیدار کے سامنے صفت چکر چکر اس سے کچھ حاصل نہ ہوگا۔ از وفات دشمن کی موت سے خوشی نہ کر جو لوگ یہ وقت دوستوں کے لیے بھی ہے اور کسی کے سامنے کسی دوسرے کے متعلق لاف لگنے کا اظہار نہ کر۔ قناعت۔ صبر۔ دائم۔ ہمیشہ۔ ترجیح زیادہ کرنا۔ یعنی تجھ کے لیے تھا اور اپنے گناہوں کی مدنی۔ گناہ ہمیشہ بے ساختہ۔ جدید۔ نیا۔

ہر کہ را تر سے نباشد از خدا
تا توانی حاجت میکنی برار

ہست مالت جملہ در کف عاریت
عاریت را بازمی باید سپرد
حاصل از دنیا چہ باشد اے امیں
ہر چہ دادی در رہ حق آن تست

ہر کہ بانگ ز حق راضی شود
ہست دنیا بر مثال قنطرہ
ہر کہ سازد بر سر بل حنائے
از خدا نبود روا بختن غنائے

مال و اولادت بمعنی دشمن اند
انما اموالکے را یاد گیر
مردہ را بود دنیا سود نیست
ہر کہ از صدقش دل صافی بود

ہر کہ در بند زیادتی می شود
بندگان حق چوں جاں را بافتند
تا نبازی در رہ حق ہر چہ ہست
در سخا کوش اے برادر سخا

در بیان نتائج سخا

حق ترسانند نہ چہ سبزی دُرا
تا بر آرد حاجت را کہ دگار

گر بماند از تو باشد زاریست
ہر کس دیدی کہ زربا خود بُبرد
نہ غمزدے کر پاس و سہ گز از زمین
انچہ ماند از تو بلائے جان تست

حاجت اور اخدا قاضی شود
بلکہ از وے گر تو داری رو برہ
نیست عاقل او بود دیوانہ
ہست مومن را غنا رنج و غنا

ز انکہ اندر وے صفائے مومن ست
گر چہ نزدیک تو چشم روشن اند
مال و ملک این جہاں بر یاد گیر
ہرگز نشاندیشہ تا بود نیست

خرقہ بالقہ کانی بود
دور از اہل سعادت می شود
اسب ہمت تا ثریا تا خفتند
انچہ می باید کجا آید بدست

ترس۔ خوف۔ دراصل اور اپنے اس کو۔ عاریت۔ مانگا ہوا کر پاس۔ سوئی کپڑا۔ عذر۔ ہرج۔ یعنی تیرا مال وہ ہے جو تو نے اللہ کے راہ میں خرچ کیا اور جو بچ گیا وہ تیرے لیے باعث عذاب ہے۔ قاضی۔ پورا کرنے والا۔ غنظہ۔ پل۔ بر سر پل۔ پل کے اوپر غنا۔ دولت مندی۔ یعنی مدد خدائی سے صرف دنیا کا سول نہیں کرنا چاہیے بلکہ دنیا و آخرت کا سوا کرنا چاہیے۔ صفال۔ افسانہ۔ اموالک۔ اموال۔ اودکے۔ فائدہ۔ یعنی نتائج۔ مال و اولادت۔ مال و اولاد۔ سب سے فائدہ مند۔ مرد راہ را یعنی مرد کا دل کو دنیا کے آگے کی خوشی اور جانے کا غم نہیں ہوتا اور نہ ہی اس کے دل میں دنیا کی بوس ہوتی ہے یعنی جس کا دل سے صاف ہو جاتا ہے وہ ایک اور لمحے پر گریٹ کرتا ہے۔ بدنگار۔ بدنگار حق۔ خدا کے خاص بندے۔ جاں را بافتند۔ جان کی بازی لگاتے ہیں۔ استہ۔ گھوڑا۔ ثریا۔ مخصوص ستاروں کا نام ہے جو گھڑی شکل میں ہوتے ہیں تا باری کے درجہ حق یعنی جہانم کی بوس۔ شدت۔ تکلیف۔ رنا۔ آرام۔

زنانکہ درجبت قرین مصطفاست	در رُخ مردی نور و صفاست
اینکہ جائے انجیا باشد بہشت	حق تعالیٰ بر درجبت نوشت
جائے مُک جزدرون نافرست	انجیا را با جہنم کار نیست
در جہنم ہمد اہلس داں	کار اہل بخل را تلینس داں
بلکہ با او کے رسد بوئے بہشت	ہیچ مُک مگذر دسوئے بہشت
اہل کبر و بخل را باشد مقرر	آنکہ می خوانند مر اور استقر
از بخیلی و ز تکبر دور باش	اے پسر در مردی مشہور باش
تا شود روئے دلت بد رنیر	با سخا باش و تواضع پیشہ گیر

فرب سامی، سخن بختی، بخت
بخت رسد و نہ، ملک بخت
اہل بخت، بخت بخت، دعو
عدم، سامی سند، دوزخ بخت
عاجز، بخت، عادت، بدست
پختہ، دار چاند، رحمانی، جن بخت
خدا کا بندہ، عتسہ، بخت، بخت
بخت، جب بخت، آن لک بخت
تو بخت، فعل ہے، خون بخت
ناک کا خون، جن بخت، نہ بخت
اہل بخت، سامی بخت، بخت

در بیان کار ہائے شیطانی

داند اینہا ہر کہ رحمانی بود	تجا حصلت فعل شیطانی بود
باشد آں از فعل شیطاں بیشک	عظسہ مردم جو گزندشت از یکے
آنکہ ظاہر دشمن انساں بود	خون بینی نیز از شیطاں بود
اے پسر این مباحث از مکر ہے	خامتیا زہ فعل شیطاں ست و تے

و ثانی، بختی، جو قیدی کے
پاد میں ڈلی
حب تی ہے
مقبور
کیا ہو
قر، غضب
قادر غضب
کرنے والا، کذب و لاف،
جھوٹ اور بڑا، اعانت،
مدد یعنی منافق کی تین علامات
ہیں، جھوٹ پرین، وعدہ
خلافی، اعانت میں
خیانت کرنا
ایقن، اعانت دار،
سینہ کار، یعنی خدا تعالیٰ
دنیا کی منافقت کی شر
ہے پاک کر دے۔
تیغ، تلوار۔

در بیان علامات منافق

در جہنم داں منافق را وثاق	دور باش اے خواجہ از اہل نفاق
زاں سبب مقہور قہر قاہرست	ستہ علامت و منافق ظاہرست
قول او نبود بغیر انکذب و لاف	و عدہ ہائے او ہمہ باشد خلاف
ہم امانت را خیانت می کنند	مومنان را کم اعانت می کنند
زاں نباشد در رخ نور و صفا	نیست در وعدہ منافق را وفا
نیست یاد اشترش از روئے زمین	تا نہ بیند اری منافق را این
تیغ را از بہر قتلش تیز کن	از منافق اے پسر پرہیز کن

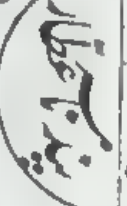
دور باش اے خواجہ از اہل نفاق
ستہ علامت و منافق ظاہرست
و عدہ ہائے او ہمہ باشد خلاف
مومنان را کم اعانت می کنند
نیست در وعدہ منافق را وفا
تا نہ بیند اری منافق را این
از منافق اے پسر پرہیز کن

منزل او در تگ چہ می شود	تا نق ہر کہ ہمرہ می شود
در بیان علامات متقی	علامت باشد اندر متقی
کے بود نسبت تقی را یا متقی	حذر باش اے تقی از یارب بد
تا نیست از دترادر کار بد	رود ذکر دروغش بر زبان
از طریق کذب باشد بر کراں	حلال و پاک ہم گیرند کام
تا نیستند اہل تقویٰ در حرام	

در بیان علامات اہل جنت

باشد آنکس بیشک از اہل بہشت	کر کا باشد ستہ خصلت و سرشت
می دہد آیتینہ ول را جلا	خود نعمت و صبر اندر بلا
حق زنا رد و خوش دارد نگاہ	در مستغفر بود اندر گناہ
خواہد او عذر گناہ خویشتن	کہ ترسد از آگہ خویشتن
ایزدش از اہل جنت کے کند	حیثیت را ہر کہ پے در پے کند
وزبدان و مفداں نیز را بخش	اے پسر دائم با ستغفار باش
خیر خود را وقف ہر درویش کن	نہی خیرے بدست خویش کن
بر بود زان کہ پس او صد دہند	بدرم کا نرازد دست خود دہند
بہتر از بعد تو صد مثقال زر	ببخشی خود یکے خرمائے تر
گر ز پا افتادہ از دست جوع	بچرخشیدی مکن با او رجوع
بار میل خوردن آں می کنند	باں بدان ماند کہ شخصے قے کنند
می رسد گر باز گیرد زان پسر	پسر گر چہ نہ کے بخشد پد
انچہ کس را دادہ دیگر مجوی	پسر شادی ز مال و ز مجوی

ہر کہ، سامی، بختی، منزل مقام
بخت، گمراہی، چہ بختوں
بر لغت چاہ کا محضت ہے۔
متقی، پرہیزگار، ذکر دروغ،
جہولت، راست، طریق، راستہ۔
کرت، جہولت، ہرگز، بخت
از اعلان، این متقی پاکت، دو
حلال چیز کھاتا ہے اور حرام
ہے بخت ہے۔ سرشت، فطرت،
نقار، نسبت کی جمع بنا،
مصیبت، آیتینہ، شیشہ،
جلا، رکشی، مستغفر، توبہ کرنی والا،
نگاہ، دانش، بخود لکھنا، آگہ
خدا تعالیٰ،
دتر، معانی،
بد آن،
بر کی جمع بڑ،
مفداں،
مفد کی جمع
شاد بچیلانے والا گروہ۔
خیرے، خیرات، یعنی اگر تو
کوئی صدقہ خیرات کرنا چاہتا
ہے تو اپنی زندگی میں اپنے
دوستوں کو دے کر، درم، ایک سکہ
ہے جو چار آنے کے برابر ہوتا
ہے۔ ہر چرخشیدی، یعنی ایک
دفعہ حند ا کے نام پر
دے کر واپس نہ لے کر
بھوک تین کٹا ہی لا کر
کچوں، ذکر دے بختی، جوع
بخت، با پسر، یعنی باپ بیٹے
لکھتی چیز صد کرنے کے بعد

در بیان آنکه در دنیا از آن خوش نباید بود

شادی دنیا سراسر غم بود
بہی لائق شرح ز دنیا گوش دار
شادمانی را ندارد دوست حق
اے پسر با محبت و غم خوئے کن
گر فرح داری بفضل حق رواست
حزن و اندوہست قوت بنگاں
از چہ موجودی بنیدیش اے پسر
کرد ایندم ترا از نیست هست
تا تو باشی بندہٴ معبود باش

در بیان نصائح و نیاز دینی و دنیوی

خواب کم کن اول روز لے پسر
 آخر روزت نکو بود منام
 اہل حکمت رانمی آید صواب
 اے پسر ہرگز مروتہا سفر
 دست را بر رخ زون شومست شوم
 شب در آئینہ نظر کردن خطاست
 خانہ گرتہا و تارکیست بود
 دست را کم زن تو در زیر رخ
 چار پایاں را چو بینی در قطار
 تا فراید قدر و جاہست را خدا

کہ امتدادی تون کو دست منگوا
 رکھتے تھے کسی داس ڈالے
 دھننے دل، دل کا چہرہ یعنی توجیہ
 دلچسپ تھے، دل کا ڈھونڈنے والا یعنی
 امتدادی، درج، دنیا کی توی یعنی
 اگر امتدادی نے اپنے فتنہ وارم سے
 تجھے دنیا کی خوشی ملک کی سوا کس
 ہے درمیں کس کساں، درج حزن،
 علم بڑھ، فکر فوت، روزی،
 درج خوشی، زچہ کو جوئی، در کس
 سے پیدا ہو یعنی امتدادی سے تجھے
 کس سے پیدا ہوا ہے، درن لکڑ
 بڑھ، امتدادی، نیت بہت
 یعنی تو میں حق تو شہید
 سے تھک، دریا
 درج، درج
 دست عیب لا
 دست ہے،
 دما خلف، الحن

والا لیس الالیجب وک ۔
 میں نہیں ہے جسوں اور انسانوں کو
 اپنی عبادت کے لیے پیدا کیا ہے۔
 اول روزہ دن کا ابتدائی حصہ۔
 بدستور بری عادت ۔ آخر روزہ
 دن کا آخری حصہ۔ اہل حکمت کے لئے
 یعنی رحوہ اور سایہ میں سزا کا
 کے نزدیک ناپسند ہے تنہا
 اکمل۔ دست پر روح زمانہ نہ ہو
 ہفتہ مار کر بیٹھا۔ تاریک اندھیر
 غریب ۔ ہمدردی اور حسرت میں
 کیلئے نہیں رہنا چاہیے۔ ہرگز
 غصہ نہ کرے۔ سرد دل نہ ہو۔

یہ سب یعنی ناما سب ہے اللہ عزوجل کی عبادت کے نزدیک اچھا نہیں ہے۔ چار پایاں راہ یعنی چاروں کی قطاریں سے مت گزرتا ہے۔

تا شو و عمرت زیاده درجہاں

تا نہ کاہد رویت در روزگار
ہر کہ رود فریق و در عصیاں کند
کم شود و بزمی ز گفتار دروغ
فاقہ آرد خواب بسیارے پسر
ہر کہ در شب خواب عریاں می کند
بول عریاں ہم فقیری آورد
در جنابت بد بود خوردن طعام
ریزہ ناں را میفکن زیر پائے
شب مزین جاوہ ہرگز خانہ در
گر بخوانی اب و ماست را بنام
گر بہر چہ بے کنی دندان حلال
دست را ہرگز بخاک و گل مشوے
اے پسر بر آستان درشیں
نیکہ کم کن نیکہ در پہلوئے در
در خلا جاگر طہارت می کنی
جامہ را بر تن شاید دوختن
گر بدامن پاک سازی بے خویش
ویر و بازار و بیروں آئی زود
نیک بنود گر گشتی از دم پیرای
کم زن اندر ریش شانہ مشترک

رو نکوئی کن نکوئی در نهان
معصیت کم کن بعالم زمینهار
ایزداندر رزق او تقصا کند
در سخن کذاب را بنود سر و غ
خواب کم کن باش بیدار لے پیر
در نصیب خویش تقصا می کند
انده بسیار و پیری آورد
نا پسندست این بزر و خاص عام
گر همی خواهی تو نعمت از خدا لے
خاک رو به هم منم در زیر برد
نعمت حق بر تو می گرد و حسام
بینو اگر دی وافتی در و بال
از برائے دست شستن آبجو
کم شود روزی ز گرد آید چسبیر
باش دائم از چنین خصلت بدر
وقت خود را داں که غارت می کنی
باید از مرداں ادب آموختن
روزیت کم گرداے درویش بیش
زانکه رفتن را نیایی هیچ سو
ره مده دو و چپ را غ اند دما
زانکه آں خاص تو باشد خوشتر که

۱۲۔ حمدہ جنگ مسجد، نیک آباد، اچانک میں ہے۔ یعنی چھوٹا مادہ کہ چرائی لکھ ذکر، دود، دھواں، ریش، نوازیسی۔

مقدر۔ ہول، بیتاب، اندرہ، غم۔
 پکڑی، رسایا، جانت، حسنیات
 کی پائی کی راست۔ رزہ خان، رزائی کا
 لکڑا، صردب، تھارو، خاک، توبہ،
 جھارو یعنی رات کو جھارو نہ پھر اور
 جھارو دروازے سے نیچے بھی نہ رکھ
 دوب آتم، باپ مال یعنی دامین
 کو خانم سے مت پکار، چوہ، لکڑی
 جیوا، غریب، دہان، مصیبت یعنی
 ہر لکڑی سے درختوں کا خلال منع ہے
 بلکہ اس کے بے مخصوص لکڑی ہونی
 چاہیے، ایسا نہ ہو کہ جس می اٹھا
 کہ نہ میں ڈال لی
 دست زار
 معنی افسوس
 خوشی اور
 بچر سے صاف
 ر شریک پانی سے
 دھو۔ آستان، در، دروازے کی
 چوٹ، پہونے در، دروازے
 کی وہ لکڑی چروار کی طرف بلند
 ہوتی ہے۔ بدر، دور، خلا، پیشانی
 عمارت، افسلی، غارت، افسلی۔
 جاتہ، پکڑا، یعنی جسم پر پہنے ہوئے
 کپڑے کو نہیں سہنا چاہیے۔ واسن
 چتر، یعنی جسم کے کپڑے سے چہرہ
 کو صاف نہ کر دیکھ، غصہ، کپڑے
 سے مز کو صاف کرنا چاہیے۔
 دیرو، بازار، یعنی بازار، ہر روز
 نہ جا اور جلدی واپس آ۔ حدیث
 ہے سب سے بُری جگہ بازار ہے

ذکر چنانچه ذکر - دود، دھواں، ریشہ، دوا رسی - شاید کبھی بیشتر بہتر کہ -

از گدایاں پار ہائے ناں محشر
دور کن از خانہ تار عنکبوت
خارج راہروں ز اندازہ کن
دسترس گر باشد تنگی مکن

در بیان فوائد صبر
تا شوی در روزگار از صابران
گر تزش سازی تو ز واندربلا
در بلا وقتے کہ صابر نیستی
بے شکایت صبر تو باشد جمیل
گر نباشد فخر از درویشیت
گر ہمہ جنبش یعنی ماں باشد
بندہ از خدمت بے بقیہ می رسد
حرمت در خدمت آرام دست
گر نگر دی اے پسر گرد خلافت
گر ہی داری سحر را انتظار

در بیان تجرید و تفنید
گر صفای یادت تجرید شو
ترک دعویٰ هست تجرید اے پسر
اصل تجریدت و دایع شہوت است
گر دہی یکبار شہوت را طلاق
گر تو برداری ز غیبرش اعتماد

اعتمادت چوں ہمہ بر حق بود
ترک دنیا کن برائے آخرت
گر بیابی از سعادت این مقام
گر ز دنیا دست شوی بہر حق
ز و مجر و دانش دائم مرد باش
گر دیکر و عجب و خود رانی مگرد
ہر کہ گرد کورہ انگشت گشت
وانکہ یا عطا ر میگرد و قریب
ہم نشین صالحاں باش اے پسر
جانب ظالم مکن میل اے عزیز
روز اہل ظلم بگریزاے فقیر
صحبت ظالم بسان آتش است
از حضور صالحاں صالح شوی
ہر کہ او یا صالحاں ہدم شود
اے پسر مگذار راہ شرع را
از شریعت گر ہی بیرون قدم
ہر کہ در راہ ضلالت می رود
حق طلب و زکار باطل دور باش
ہر کہ گزیند صراط مستقیم
در رہ شیطان منہ گام اے اخ
ہر کہ در راہ حقیقت سالک است

آں دست تفرید جہاں مطلق بود
وز بدن برکش لباس فاخرت
صاحب تجرید باشی و السلام
وانکہ از تفرید گویندت سبق
تا بہر فرقے نشینی مگرد باش
قدر خود بشناس و ہر جانی مگرد
جامہ از دودش سیاہ و زشت گشت
او ہمہ یا بد ز بوسے خوش نصیب
دور باش از رند و قلاش اکسیر
ورکنی گردی از ان خیل اے عزیز
تا نسوزی ز آتش تیز اے فقیر
زانکہ خلق آزادند و سرکش است
و ر نشینی با بداں طالح شوی
در حریم خاص حق محرم شود
اصل یابی گریزی سرع را
در ضلالت افقی و رنج و الم
از جہالت باطلالت می رود
در سخا و مردمی مشہور باش
در عذاب آخرت مانند سیم
تا نگر دی خوار و بدنام اے اخ
روز و شب خائف ز قہر مالک است

وقت مطلق، باطل، ترک، جھوڑا۔ ۴۵
آں دست تفرید جہاں مطلق بود
وز بدن برکش لباس فاخرت
صاحب تجرید باشی و السلام
وانکہ از تفرید گویندت سبق
تا بہر فرقے نشینی مگرد باش
قدر خود بشناس و ہر جانی مگرد
جامہ از دودش سیاہ و زشت گشت
او ہمہ یا بد ز بوسے خوش نصیب
دور باش از رند و قلاش اکسیر
ورکنی گردی از ان خیل اے عزیز
تا نسوزی ز آتش تیز اے فقیر
زانکہ خلق آزادند و سرکش است
و ر نشینی با بداں طالح شوی
در حریم خاص حق محرم شود
اصل یابی گریزی سرع را
در ضلالت افقی و رنج و الم
از جہالت باطلالت می رود
در سخا و مردمی مشہور باش
در عذاب آخرت مانند سیم
تا نگر دی خوار و بدنام اے اخ
روز و شب خائف ز قہر مالک است

بر خلاف نفس کن کار اے پسر
تا نیستی زار در نارسعتر

در بیان کرامت الہی

تچار چیز است از کرامتہائے حق
اول آن باشد کہ باشد راست گوی
بعد از آن حقیقت امانت باشدش
ہر کرا حق دادہ باشد این چہار

در بیان آنکہ دوستی را نشاید

دوست بد باشد زبیاں کار اے پسر
ہر کہ می گوید بد بہائے تو فاش
دوستی ہرگز سخن با بادہ خوار
منعے گرمی کند ترک زکوٰۃ
دور شو زان کس کہ خواہد از تو سود
اے پسر از سود خواران کن حذر
آنکہ از مردم ہی گیر در با

در بیان غم خواری مردم

پسیر بالین بیماران گذر
تا توانی تشنہ را سیراب کن
خاطر ایتام را در یاب نیز
چون شود گریاں یتیمے ناگہاں
چون یتیمے را کے گریاں کند
آنکہ خستہ اند یتیم خستہ را

نارست، دوزخ کی آگ
راست گوی، بچ برونے والا۔
دوست بد، بُرا دوست، ملع
لایق، فاش، بیاچار، سود، گزشتہ
شری، سود، بیچار، سود، گزشتہ
یعنی سوخا اگر اپنے سر کو تیسے
پاؤں لگائے پھر بھی اس کے
قریب نہ جا۔ سود، خور۔ بیچار
کھانے والا حذر۔ پرہیز
حصہ، حصہ، دوستی، دوست
انصاف کرنے والا۔
مرکب، خوشتر، بد
بالین، سردار، خیر البشر
نی اکرم صلی اللہ
علیہ وسلم۔
منعے، پیسا
دور شو، پیس
جس سے لے۔
صحت، صحت
خاطر، دل، ایتام، یتیم کی
جمع۔ دریا، تپ، دلوئی کر
ناگہاں، اچانک، گریاں
دوسنے والا۔ بریاں، جلان
یعنی یتیم کو تکلیف پہنچانا
غذا سبب الہی میں گرفتار ہونے
کامیاب ہے۔
خستہ، غم، ک
جو شخص یتیم کو خوش کرتا
ہے اللہ تعالیٰ اس کیلئے
جنت کے بندہ کیلئے
کھول دیتا ہے۔

ہر کہ اسرار است کند فاش اے پسر
در جوانی دار پسیراں را عزیز

بر ضعیفاں گز بہشتانی رواست
پر سر سیر می خور ہرگز طعم ام
علت مردم ز پر خواری بود
راحتے نبود حسود شوم را
ہر منافق را تو دشمن دار باش
تو بے بد خو کجا محکم شود
تا شود دین تو صافی چون زلال
آنکہ باشد در پے قوت حرام

در بیان صلہ رحم

تا کہ گرد و دلت عمر تو بیش
بے گماں نقصاں پذیرد عمر او
جسم خود قوت عقارب می کند
بدتر از قطع رحم چیزے ہداں
نامش از روئے بدی افسانہ شد

در بیان قوت

او لا ترسیدن از حق در نہاں
باشدش طاعات بیش از معصیت
با ضعیفاں لطف احساں می کند
باشد اندر تنگدستی با سحر

مراکز، سری جمع، مجید، بیرون، بیرونی مع لڑنا
سیرت اے خوب، اچھی عادت۔ پر سر سیر می، یعنی بیٹھ بھوسے ہونے پر
کھانا کھا، علت، بیماری۔
پر خواری، زود کھا، تحیم۔
زک، یعنی زیادہ کھا، باری کا
بچ ہے اس سے بیماری پیدا
ہوتی ہے۔ راحت، آرام۔
حسود، حسد کرنے والا، شوم۔
خسوس۔ زیادہ نفرت کرنے والا۔
بدخو، بُری عادت والا۔
عظم، منہو، مروت، احسان
صافی، صاف، زلال، صاف
اور پیشانی۔ قوت، روزی
صلہ رحم، قری رشتہ داروں کے
ساتھ اچھا بر۔ و خوشن خویش
ذہنی رشتہ دار
سیرت، زرا
ہر کہ اند
یعنی چاہئے
ذہنی رشتہ
منہ بھر لیتا ہے
اسی زراں میں کی وقت موحاتی
ہے۔ ترک، چھوڑنا، اقدار
قوت کی جمع، رشتہ دار عقاربہ
عقارب کی جمع، کچھو۔ یعنی جو شخص
قریبی رشتہ داروں سے قطع رحمی
کرتا ہے اسی کے جسم کو کچھو اپنی
غذا بنائیں گے۔ اگرچہ خوشیاں
یعنی ترے رشتہ دار ترے ساتھ
اگر اہل سلوک کریں پھر بھی تو ان
کے ساتھ اچھا برتاؤ کریں کمال
ہے۔ بلکہ، لا اطلاق۔ افسانہ
قصہ، جی اس کا نام برائی میں شہر
چھوٹا ہے۔ مروت، خواہزی۔

بہتر، بہتر، عذر، معافی، معصیت، گناہ، طاعات، طاعت کی جمع، فراخ برداری۔ با سحر، سحر، کھانے والا۔

دریا، در کی جیتے ہوئے۔
نظم، شعر۔ بحر، سندر۔
واک، پوری۔ کارسین،
عمل کرنا۔ جوڑ، پڑوس۔
مراٹم، جیتے۔ غامت، لباس
رام سعادت، نیکی کارستہ۔
جان پیر، باپ کی جان۔
غمت کارکن، عمل کر۔
یعنی دوسروں کو نصیحت
کرنے سے پہلے خود اس پر
عمل کرو۔ اندازہ، دستور۔
یعنی اپنی قدر کے مطابق
بانت کرو۔
سودر زیاں،
نفع نقصان۔
اہل نادان،
بے وقوف۔
زیرک،
عقل مند۔
جدوجہد، کوشش۔
جھٹ، دلیل یعنی جوبات
کھواس کا ثبوت
بھی دو۔
بھٹام، وقت۔ یعنی
جرات کی طاقت سے
دنیا و آخرت کے
کام کر۔
ابر دگشی دار، یعنی چھتر
کو خوش رکھ۔
دغل، آدمی۔
واچی، مناسب۔
وار، محفوظ رکھ۔

رحمتے مانڈے اذو الحلال
کیس ہمہ درہا بنظم آورده است
یا دگائے درجہاں بگذاشته
اہل دیں را این قدر کافی بود
ہر کہ اینہا را بداند عاقل است
در حواری انبیاء دارالسلام
یا رب آں ساعت کہ جاں بر رسید
شریعت شہید شہادت نوشیم
چوں ندارم دردو عالم جز تو کس

بر روان پاک آن صاحب کمال
غوطها در بحر معنی خورده است
هیچ پندے را فرو نگذاشته
ابل دنیا را همیں وانی بود
وانکه اینها کاریند کمال است
همینشین اولیا باشد مدام
جسم پر مرده بتاب و تب رسد
خلعت راه سعادت پوشیم
هم تومی باشی مرا فریاد رس

صَدِّيقَانِ حَكِيمَيْنِ بِصَاحِبَةِ زَادَةٍ ذُو الْاِحْتِرَامِ وَالتَّكْرِيمِ

اول آنکه ای جان پندیده عزوجل را بشناس و هر چه از پند و نصیحت گوئی نخست بر آن کار کن
سخن بامانه و خوش گوئی. قدر مردم بدان حتی هر کس را بشناس. را و خود را نگهدار. یا را در وقت سختی
بیارز مائی. دوست را بسود و زبیاں آستان کن. از مردم ابله و نادان بگریز. دوست زیرک و
دانا گیر. در کار خیر جِد و جهد نمای. بر زنان اعتماد مکن. تدبیر با مردم مصلح و دانا
کن. سخن بخت گوئی جوانی را غنیمت دان. بهنگام جوانی کار دو جهانی راست کن. یارین
و دوستان را معر زار. با دوست دشمن ابرو کشاده دار. با دوست پدر را غنیمت دان. استاد
را به توبین پدر شمر. خرج را با اندازه و خل کن. در همه کار میان روی باش. جوانمردی پیشه کن
خدمت مهابادچی ادا کن. در خانگی که دانی چشم و زبان را نگاه دار. جامه و تن را پاکش دار
با جماعت یار باش. فرزند را علم و ادب بیاموز و اگر ممکن باشد تیر انداختن و سواری بیاموز

کفش و کوزه کو پوشی ابتدا از پائے راست کن و بدو را و ردن از چپ گیر - با هر کس کار
با اندازه ادا کن - شب^{۳۱} چوں سخن گوئی آهسته و نرم گوئی و بروز چوں گوئی هر سو نگاه کن -
کم خوردن و خفتن و گفتن عادت انداز - هر چه^{۳۲} بخورد نه پسندی بدیگران پسند - کار^{۳۳} با
دانش و تدبیر کن - نا آموخته استادی مکن - با زن و کودک راز مگو - بر چه کس دل منہ
از بنا صلا چشم و فدا دار - بے اندیشه در کار مشو - اگر در کار کرده مشغول کار آموزد و بفراوانگی
یا بزرگ ترا خود مزاج مکن - یا مردم بزرگ سخن دراز مگو - عوام الناس را گستاخ ساز - حاجت مند
را نوسید مکن - خیر کس را بخی خود میا نیز مالی خود را بدست دشمن سنائی - خویشاوندی از
خویشان مبر کس را و اگر نیک باشند بغیبت یاد مکن - بخود منکر - جماعتی که ایستاده باشند
تو نیز موافقت هر کن - انگشتان^{۳۴} همه بگنار ماں - در پیش مردم خلل و دناں مکن - آب و دهن و
بینی با دانه بلند مینداز - در قافله دست بردهن بنه - بروی مردم کمالی کش - انگشت^{۳۵}
در بینی مکن - سخن بزل آیمخته مگو - مردم را پیش مردم خجل مکن - سخن گفته دیگر بار خواه - از سخن^{۳۶}
که خنده آید مذر کن - شنائے خود و اهل خود پیش کس مگو - خود را چوں زنان میارای - هرگز
براد از فرزندان مباش - ز باں را نگاه دار - وقت سخن دست معنیان - حرمت هر کس
را پاس دار - چه بد آید کس را بدستان مشو - مرده را به بدی یاد مکن که سود ندارد - تا توانی
جنگ و خصومت ساز - قوت آزمائے مباش - آرموده کس را بصلاح گماں مبر - نان خود
بر سفره و دیگران مخور - در کار تعجیل مکن - برائے دنیا خود را در ریج میفکن - هر که خود را شناس
او را شناس - در حالت غضب سخن فبیده گوئی - بآستین آب بینی پاک مکن - بوقت بر آمدن
آفتاب غیپ - پیش مردم مخور - از بزرگان براه پیش مرد - دشمنان سخن مردم مپا - پیش مرد
سرزنش و نه - چپ و راست منکر بکار نظر بسوز زمین بدار - اگر توانی برستور بر نه سوار مشو
پیش^{۳۷} تپهاں کیے خشم کن - بهان را کار مغرولے - با دیوانه دست سخن مگوئے - با قلا شاد
او و اماشاں بر سر عیال نشین - بهر سود و زیال آبروئے خود مرز فضول و مستکبر مباشر

لغزش، جرتا، راست
 دایاں - بدر آوردن
 اتارنا - چپ، بایاں -
 ہر طرف، ہر طرف یعنی
 بات کرنے سے پہلے
 چاروں طرف دیکھ لے۔
 دانش، عقل، تدبیر، مشورہ،
 یعنی سوچ، بچار کے بغیر
 کوئی کام نہ کر۔ امروز، آج۔
 حسد، کلا، خیر کساں،
 یعنی دوسروں کی نیکی کو اپنی
 نیکی نہ سمجھو۔ خویش و خوشی
 بھر دی۔ بخود منکر، اپنے
 آپ کو نہ دیکھو
 یعنی غرور
 دشمن
 نہ کر۔
 وہیں،
 منہ، بہت،
 ناک۔ خادہ، ادبائی
 بڑا، مزاح۔ پاس دار،
 لحاظ رکھ۔ ہدایت،
 شریک۔ ناتوازی، یعنی
 جب ٹک ہو سکے لڑائی
 چھوڑے جے بچہ۔
 صلاح، بہتری، تعجیل، جلد بازی
 سفر، دسترخوان،
 غضب، غصہ۔ از بزرگان
 یعنی بزرگوں کے آگے
 است جلو۔ در سخن ترمیم،
 یعنی دوسروں کی بات میں نہ آؤ۔
 ستر، ساری ادا، ستر، ستر، ستر

خصوصیت مردم بخوش گیر۔ از جنگ و فتنہ برکراں باش۔ بے کار و دانشتری و درم مباحش۔
 مراعات کن چندان کہ خوار سازی۔ فروتن باش، زندگانی کن بحمدائے تعالیٰ
 بصدق، بنفس بقر، باخلق باصفاء، بزرگان بخدمت، بخرداں بشفقت،
 بدرویشاں بخاوت، بدوستان و یاران نصیحت، بدشمنان حکم، بحباہاں
 بخاموشی، بعالمات بتواضع۔ باین طریق بسر برمال کسے طبع کن و چوں پیش آید
 منع کن، لیکن چوں پیش آید جمع کن۔ و گفت سے ہزاراں کلمہ در نصیحت نوشتم ام،
 سے کلمہ از اں برگزیدہ ام، دو کلمہ از اں یاد دار و یک را فراموش گرداں، یعنی خداے
 تعالیٰ و مرگ را یاد دار و نیکی کردہ را فراموش کن۔ و نیز فرمودہ اند کہ خاموشی بہشت
 خاصیت دارد، زینت ست بے پیرایہ، ہیبت بے سلطنت، عبادت بے محنت
 حصار بے دیوار، بے نیازی بے حذر، فراغ از کار ناگاہین، پوشیدن عیبا۔

بہیت

بطبعم ہیچ مضمون نہ لبستن نمی آید | خاموشی معنی دارد کہ در گفتن نمی آید

فرد

سینہ را خاموشی گنجینہ گو ہر کند | یاد دارم از صدت ایں نکتہ سر بہتہ را

نقل است کہ اندر پرسیدند از معنی بلوغ نصیبت، فرمود دو معنی دارد یکے آں کہ از
 مردمی بیرون آید دوم آں کہ مرد از معنی بیرون آید۔ فقط

عذرنا عظمیٰ

مکتبہ قادریہ لاہور

Ph:042- 37226193, Cell:0321-7226193